

Panu Jousea

**ABLE ARCHER 83 – SOTAHARJOITUS JA UHKAKUVA
YHDYSVALTAIN TIEDUSTELUYHTEISÖN
NÄKÖKULMASTA**

TIIVISTELMÄ

Panu Jousea: Able Archer 83 – Sotaharjoitus ja uhkakuva Yhdysvaltain tiedustelu-yhteisön näkökulmasta
Kandidaatin tutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Tammikuu 2022

Tutkielmassani selvitän, kuinka uhkaavaksi Able Archer 83 -komentoharjoituksen aiheuttama uhkakuva, eli Neuvostoliiton kokema ydinsodan uhka ja sen aiheuttamat reaktiot koettiin Yhdysvaltain tiedustelu-yhteisössä. Selvitääkseni koettua uhkakuvaan vastaan tutkimuskysymyksiin: miten uhkakuva koettiin Yhdysvaltain tiedustelu-yhteisössä, miten se muuttui vuosien 1983–1984 välillä, sekä myöhemmin 1989–1990 välillä, sekä miksi käsitys uhkakuvaan muuttui. Lähteinäni käytän Yhdysvaltain tiedustelu-yhteisön sisäisiä deklassifioituja raportteja. Menetelmänäni käytän pisteittäistä lähdeanalyysiä.

Lähteistäni käy ilmi, että Able Archer 83 -harjoituksen aikana tehdyt havainnot Neuvostoliiton reaktioista tulkittiin ensin tarkoituksellisen vähättelevästi, koska Yhdysvallat halusi rauhoitella Neuvostoliiton valmiudennostosta huolestuneita brittejä. Havaittujen ja poikkeuksellistenkin reaktioiden, kuten Itä-Saksan ydinasekuvalmiuden merkitys sai esimerkiksi CIA:n johtajan William Casey'n huolestumaan. Huolestuminen ei levinnyt Yhdysvaltain tiedustelu-yhteisön laajuisiksi ja Caseytä rauhoiteltiin, mutta poikkeavaa Neuvostoliiton toimintaa ryhdyttiin tarkkailemaan enemmän jo vuonna 1984.

Kuusi vuotta Able Archer 83:n jälkeen L.T. Perroots, sotaharjoituksen aikaan Neuvostoliiton toimiin vastaamisesta vastuussa ollut upseeri, ryhtyi soittamaan hälytyskelloja Yhdysvaltain tiedustelu-yhteisössä. Perroots vaati johtopäätöstä siihen kysymykseen, oliko Yhdysvallat miltei aloittanut ydinsodan tahattomasti ja huomaamattaan ydinsotaa simuloivalla harjoituksellaan. Hän onnistui yrityksessään ja 1990 President's Foreign Intelligence Advisory Board teki laajemman analyysin aiheeseen liittyvästä tiedustelutiedosta ja sen aiheuttamista toimenpiteistä Yhdysvaltain tiedustelu-yhteisössä. Analyysissä harjoituksen aikana ja jälkeen (1983–1984) tehtyä tiedusteluraportointia kritisoitiin riittämättömäksi, sekä mustavalkoiseksi ja monipuolisempaa, sekä tarkempaa analyysiä suositeltiin vastaavien virheiden välttämiseksi.

Havaintoni osoittavat sen, kuinka vaikeaa tiedustelutiedon analysointi on, sekä sen, kuinka tärkeää sen kehittäminen oli kylmän sodan kontekstissa. Able Archer 83 sai todennäköisesti Yhdysvaltain tiedustelu-yhteisön tekemään monipuolisempaa ja tarkemmin, jopa prosentein arvioitua analyysiä tiedustelutiedosta. Viimeaikainen suurvaltojen tekemä ydinaseiden päivittäminen ja geopoliittinen pullistelu viittaavat siihen, että tiedustelutietoa ja kattavaa, kylmähermoista analyysiä siitä tarvitaan nykypäivänkin kontekstissa.

Avainsanat: Able Archer 83, Kylmä sota, Toinen kylmä sota, Tiedustelu, Tiedustelutieto, Tiedustelu-yhteisö, Kauhun tasapaino

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymys	2
1.2 Lähteet ja menetelmät.....	3
1.3 Tutkielman rajaus	4
1.4 Aikaisempi tutkimus.....	4
2 Kylmä sota ja tiedustelu	7
2.1 Tiedustelutiedon ja -taidon kehitys	7
2.2 Operaatio RYAN.....	10
3 1983–1984 – Havaitseminen, pelästyminen ja rauhoittelu	11
3.1 1980-luvun kuumeneva kylmä sota.....	11
3.2 ”Neuvostoliitto – Itä-Saksa: Ilmayksiköt hälytyksessä”	12
3.3 ”Emme usko Neuvostojohtajien kokevan välitöntä sodan vaaraa...”	13
3.4 ”Tyrmäävä kokoelma merkkejä lisääntyvästä aggressiivisuudesta”	15
4 1989–1990 – Uhka vai todellisuus?	19
4.1 Lähtiäislaukaukset	20
4.2 ”Sotakauhun” uudelleenanalysointi.....	22
5 Johtopäätökset	25
6 Lähteet ja kirjallisuus	28

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuskysymys

Able Archer 83 -sotaharjoitus oli ydinsotaa simuloiva komentoharjoitus, joka joidenkin lähteiden mukaan oli Kuuban ohjus kriisin jälkeen seuraavaksi vaarallisin Kylmän sodan aikainen tilanne, jossa ydinsodan syttymisen riski oli hyvin korkea. Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön viimeisimmän analyysin mukaan ydinsodalta saatettiin välttyä vain yhden upseerin kylmähermoisen päätöksenteon ansiosta, mutta ennen tätä arviota tiedusteluyhteisössä vähäteltiin harjoituksen luomaa uhkakuvaa. Tutkielmassani selvitan, kuinka uhkaavaksi tilanne koettiin siitä tehdyissä Yhdysvaltojen tiedusteluyhteisön aikalaisraporteissa ja myöhemmin tehdyissä raportteihin pohjaavissa jälkiselvityksissä. Lisäksi tarkastelen miten ja miksi tämä uhkakuva muuttui Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön näkökulmasta.

Able Archer 83 järjestettiin Euroopassa, pääasiassa Länsi-Saksassa alkaen 2. marraskuuta 1983 ja päättyen 12. marraskuuta 1983. Kyseessä oli NATO:n järjestämä sotaharjoitus, jossa simuloitiin ydinaseisiin eskaloituvan konfliktin aikana tehtäviä toimenpiteitä. Able Archer 83 oli osa Autumn Forge nimisiä sotaharjoituksia, joita oli järjestetty jo 60-luvun lopulta asti Euroopassa vuosittain. Vuoden 1983 Autumn Forge harjoitukseen osallistui ainakin 40 000 NATO:n sotilasta.¹

Vuonna 1983 kylmä sota oli hetkellisesti lämmennyt useista eri syistä, jotka myös kärjistikivät suurvaltojen tiedusteluviranomaisten ja päämiesten ajatuksia toisistaan ja lisäsivät paineita geopoliittisen näyttämön toimenpiteisiin. Niistä maininnan arvoisia ovat ainakin KAL-007 matkustajakoneen alas ampuminen Neuvostoliiton hävittäjän toimesta, Yhdysvaltain invaasio Grenadaan, Yhdysvaltain armeijan Strategic Defensive Initiative -projekti ja keskimatkan ballististen Pershing II -ohjusten siirto Länsi-Saksaan,² presidentti Ronald Reaganin puhe maaliskuussa 1983, jossa hän nimitti Neuvostoliittoa ”pahan imperiumiksi”,³. Tämä kärjistynyt geopoliittinen tilanne voimatasapainon heiluttamisineen kulminoitui Able Archer 83-harjoituksen aiheuttamaan ”läheltä piti” tilanteeseen.

Samanaikaisesti Neuvostoliiton tiedustelupalvelu KGB:n operaatio RYAN tarkkaili Yhdysvaltojen ydinasedoktriiniin kuuluneen ”first strike” -taktiikan mahdollista käytäntöönpanoa jo kolmatta vuotta. Operaatio RYAN:niin osallistuneet KGB:n agentit tarkkailivat Yhdysvaltain armeijan mahdollista ydinsotaan valmistautumista. Näitä merkkejä mitä todennäköisimmin myös havaittiin syksyllä 1983, sillä Able Archer 83 poikkesi monilla tavoin aikaisemmista Able Archer -harjoituksista: harjoituksen osallistujiksi

¹ Jones, 2013, s. 53.

² Miles, 2020, s. 89–90.

³ DiCicco, 2011, s. 253.

tiedettiin poikkeuksellisen monia korkeimman tason upseereita ja siinä käytetty salattu viestimisformaatti oli erilainen, kuin aikaisemmissa käytetty.⁴ Lisäksi Yhdysvaltojen valmiustilaa kuvaavalla asteikolla siirryttiin harjoituksen osana ylimmälle hälytyksen tasolle, ”NATO stage ORANGE:lle”⁵, jonka KGB:n agentit tiesivät merkitsevän välitöntä iskuvalmiutta.

Neuvostoliitossa tapahtuneet toimenpiteet eivät ole niin tarkkaan tiedossa, kuin aihetta tutkiva voisi toivoa. Neuvostoliitto teki ainakin seuraavia toimenpiteitä Able Archer 83:n seurauksena: poikkeuksellisen laaja ilmatiedustelu jopa 36 tiedustelukoneella, ydinaseiden kuljetus laukaisupaikoille, lentokielto Itä-Saksassa kaikille paitsi tiedustelukoneille, sekä ydinaselaukaisuvalmiuden vähentäminen 30 minuuttiin.⁶

Verrattuna hieman vastaavaan äärimmäisen riskaabeliin tilanteeseen, Kuuban ohjuskriisiin, voidaan todeta, että Able Archer 83 oli tietyllä tapaa vaarallisempi ja täpärämpi tilanne. Kuuban ohjuskriisissä molemmat valtiot tiesivät panokset ja suurin piirtein, mitä vastapuoli oli tekemässä.⁷ Ainakin jos tupla-agentiksi MI5:een loikannutta agentti Oleg Gordievskyä pitää uskottavana lähteenä, Able Archer 83:n aikana osa Neuvostoliiton päättävässä asemassa olevia upseereja ja poliitikkoja uskoi hetkellisesti Yhdysvaltojen aikovan tehdä ennaltaehkäisevän ydinaseiskun ja valmistautui tekemään saman.⁸ Samaan aikaan Yhdysvaltojen tiedusteluyhteisössä huomattiin Neuvostoliiton nostavan valmiustilaansa, mutta tähän ei reagoitu merkittävämmiin ja harjoitus jatkui normaalisti.⁹

Gordievsky loikkasi 1985 Isoon-Britanniaan paljastuttuaan KGB:lle. Hänen kertomansa paljastukset, sekä ennen, että jälkeen kun hän loikkasi, Able Archer 83:n aiheuttamasta tilanteesta Neuvostoliitossa vaikuttivat suorasti ja epäsuorasti Ronald Reaganin rauhoitteluvaan politiikkaan Neuvostoliiton kanssa. Reaganin retoriikka oli rauhallisempaa ja hän kutsui Neuvostoliittoa avoimempaan dialogiin Able Archer 83:n aiheuttaman uhkakuvan seurauksena.¹⁰

Käsittämäni aihe on relevantti nykypäivänäkin useasta syystä. Ensinnäkin tämä kyseinen tapahtumasarja on monille melko tuntematon, vaikka se on todennäköisesti yksi merkityksellisimpiä viikkoja Kylmän sodan historiassa. Toiseksi se osoittaa sen, kuinka ongelmallista tiedustelu ja tiedustelutieto, sekä sen analysointi on. Vaikka Able Archer 83:n aikana molemmilla suurvalloilla oli käytännössä jonkinasteinen pääsy toistensa tukikohtiin ja virastoihin, tupla-agenttien ja vakoojien kautta, oltiin mahdollisesti

⁴Jones, 2013, s. 48–50.

⁵Jones, 2021.

⁶Jones, 2015.

⁷Garthoff, 2004, s. 35.

⁸Jones, 2013b.

⁹Jones, 2021.

¹⁰DiCicco, 2011, s. 253–254.

ydinsodan partaalla ilman, että toinen tilannetta eskaloineista tahoista edes ymmärsi mitä on tapahtumassa.

Historioitsijoiden välinen debatti siitä, oliko kyseessä todella yhden henkilön vaistomaisen toiminnan esittävä ydinsota, on mielenkiintoinen ja edelleen kesken. Osa historioitsijoista väittää Able Archer 83:n ja sen luoman uhkakuvan olevan liioiteltu merkityksessään ja osa väittää, että Neuvostoliitossa todella valmistauduttiin iskemään ydinasein. Sekä puolesta, että vastaan löytyy uskottavia ja lähtein todistettavissa olevia argumentteja. Tutkimuksessani vältän kuitenkin osallistumatta liikaa kyseiseen debattiin, koska en käytä Neuvostoliiton puolelta olevia lähteitä.

1.2 Lähteet ja menetelmät

Käytän lähteinäni tiedustelupalveluiden, kuten Central Intelligence Agency (CIA) raportteja, kuten Special National Intelligence Estimate (SNIE), sekä siihen liittyvät muistioiden ja tiedusteluraportteja analysoiva, Presidents Foreign Intelligence Agency Boardin (PFIAB) kokoama ”The Soviet War Scare” tutkimusmuotoinen raportti. Ensin mainitut ovat Able Archer 83:n aikana luotuja raportteja, jotka sisältävät tiedustelutietoa ja alustavaa analyysiä sen merkityksistä, kun taas PFIAB-raportti on seitsemän vuotta itse tapahtuman jälkeen laadittu tutkimusraportti näistä tiedusteluraporteista ja niiden aiheuttamista toimenpiteistä. Raporttien lisäksi lähteenäni on ratkaisevassa roolissa itse Able Archer 83:n aikaan olleen Leonard Perrootsin kirje, joka ei nimestään huolimatta ole perinteinen kirje, vaan enemmänkin analyysi tiedustelutiedosta, toimenpiteistä, joihin se johti ja vaatimus jatkotutkimuksesta.¹¹ Lähteitäni yhdistää se, että ne ovat Yhdysvaltojen tiedusteluyhteisön sisäisiä, joskin esimerkiksi SNIE-raportista lähetettiin ”sanitoituja” eli osittain salattuja versioita Yhdysvaltain NATO-kumppaneille. Käytän kyseisiä lähteitä siksi, että ne ovat tärkeimmät lähteet, joiden avulla koetun uhkakuvan muutosta voi tutkia ja siksi, että niiden lisäksi ei löydy selvästi Able Archer 83:en viittaavia raportteja.

Tutkielmassani on käytetty lähteinä pääasiassa National Security Archive:n (DNSA) Able Archer 83-Sourcebook arkiston lähteitä. Nämä lähteet syntyivät täyttämään ”kaikukammiota”, jossa ”riittämätön tutkimus ja harhaanjohtava analyysi” pohjautuvat samaan ”niukka todistusaineistoon”, kuten tämän internet-arkiston kokoaja, historioitsija Nate Jones toteaa.¹² Tällä sivustolla Jones kokoaa ja analysoi lähteitä, joka tarkoittaa sitä, että hänen tekemänsä tutkimus osittain ohjaa minun lähteiden käyttöäni.

DNSA on riippumaton säätiö, mutta sen toiminta saattaa olla jossain määrin poliittisen määräysvallan alaisuudessa, koska sitä rahoittavat yritykset, jotka eivät välttämättä ole riippumattomia. Tämä säätiö on esim.

¹¹Jones, 2021.

¹²Jones, 2013a.

haastanut Freedom of Information Act:iin (FOIA) vedoten salaisia arkistoja ylläpitäviä tahoja oikeuteen saadakseen mm. ”War Scare”-raportin deklassifoiduksi. Kyseisessä prosessissa kesti 12 vuotta.¹³

Tarkastelen lähteitä kronologisessa, alkuperäisessä julkaisujärjestyksessä, koska se tekee helpommaksi muutoksen löytämisen tiedon määrässä, laadussa, sekä tiedusteluyhteisön suhtautumisessa tietoon. Menetelmänäni käytän pistemäistä lähdeanalyysiä, jossa tarkastelen kahden eri aikavälin, 1983–1984 ja 1989–1990, lähteitä ja analysoin niissä tapahtuvaa muutosta.

1.3 Tutkielman rajaus

Rajaan tutkielmani niin, että se käsittelee Kylmän sodan viimeistä vuosikymmentä, ajanjaksoa 1981–1990. Tämä rajaus on luonteva, koska Able Archer 83:en merkittävästi liittyvä Operaatio RYAN alkoi vuonna 1981 ja viimeiset tiedusteluraportit aiheesta ovat vuodelta 1990. Viimeisin raportti on PFIAB:n kirjoittama ja toiseksi viimeisimpänä deklassifioitu raportti The Soviet ”War Scare” (1990).

Tutkielmassani keskityn siihen, millä tavoin tämä Able Archer 83 -harjoituksen aiheuttamiin reaktioihin Neuvostoliitossa liittyvä uhkakuva koettiin Yhdysvaltain tiedusteluyhteisössä, sekä miten uhkakuva muuttui aiheeseen liittyvän tiedustelutiedon lisääntyessä. Käyn läpi aiheeseen liittyvät viimeisimmät deklassifoidut lähteet, joista viimeisimpänä luettavaksi julkaistu, vuonna 2021 deklassifioitu L.T. Perrootsin ”End of Tour Addendum”. (1989)

1.4 Aikaisempi tutkimus

Able Archer 83 -harjoituksesta on tehty historiantutkimusta ainakin vuodesta 1997. Tuolloin CIA:n historioitsija Ben Fischer kirjoitti Able Archer 83:a käsittelevän kirjoituksen, ”A Cold War Conundrum: The 1983 Soviet War Scare”, joka kokoaa hienosti yhteen pääpiirteet tilanteeseen liittyen.¹⁴ Teksti on ns. ”Intelligence monograph”, eli yhden henkilön kokoama näkökulma tapahtuneeseen. Löysin kyseisen tekstin CIA:n deklassifioitujen dokumenttien arkistosta, mutta en ole täysin varma minkälainen salaustaso sillä on ollut, enkä myöskään tiedä onko se käynyt läpi vertaisarviointia. Tekstin alussa ei lue salaustasoa, kuten lähteinä käyttämieni raporttien kanssa, ainoastaan termi ”Unclassified” (ei declassified) ja löytöpaikka viittaavat salaisuuteen. Lisäksi saatetekstissä mainitaan, että tutkimus on YV:n hallituksen viranomaisille tarkoitettu.¹⁵ En käytä Fischerin teosta tutkimuskirjallisuutena, vaan lähteenä koska se on Yhdysvallan hallinnon alaisen toimijan, CIA:n laatima, eikä se täytä tutkimuksen kriteerejä.

¹³Jones, 2019.

¹⁴Fischer, 1997, s.1.

¹⁵Fischer, 1997.

Kaikista muista käyttämistäni jonkinlaisen salausluokituksen ennen deklassifointiaan omanneista dokumenteista Fischerin tutkimus on ainut, jossa ei ole yhtään redaktoituja kohtia. On todennäköistä, että se on alun perin CIA:n sisäiseksi historiantutkimukseksi tarkoitettu.

Tutkimus käy läpi toisen Kylmän sodan kontekstin, jossa kuumentunut geopoliittinen tilanne johti YV:n psykologisen sodankäynnin operaatioihin Neuvostoliiton ilmatilassa, sen myötä Operaatio RYAN:n käynnistämiseen, joka havaitsi Able Archer 83:n aikaan merkkejä ydinsodan valmistelusta. Koska tutkimus on CIA:n rahoittama, on syytä olettaa Fischerin position olevan myönteinen YV:n tiedusteluyhteisölle. Tästä huolimatta Fischer toteaa johtopäätöksissään, Gordievskyn tarjoaman tiedon problematiikan käsiteltyään, että ”War Scare” oli todellinen. On syytä pitää mielessä, että Fischerillä on ollut todennäköisesti pääsy kaikkiin käyttämiini lähteisiin jo niiden alkuperäisen julkaisun aikaan. Fischer on kirjoittanut myöhemmin vertaisarvioituita artikkeleita ”Anglo-American Intelligence and the Soviet War Scare: The Untold Story” (2012), joka keskittyy Iso-Britannian ja Yhdysvaltain tiedusteluyhteisöjen suhteeseen Able Archer 83:n aikana ja ”Scolding Intelligence: The PFIAB Report on the Soviet War Scare” (2018), joka keskittyy PFIAB-raportin merkityksiin. Nämä artikkelit soveltuvat tutkimuskirjallisuudeksi, koska ne ovat deklassifioituihin lähteisiin perustuvia ja vertaisarvioinnin läpikäyneitä.

Siviilien kirjoittamista tutkimuksista vanhin tutkimuskirjallisuutena käyttämäni on Vojtech Mastnyn vuonna 2009 julkaisema ”How Able was Able Archer? Nuclear Trigger and Intelligence in Perspective”.¹⁶ Able Archer 83:sta kirjoittaneet jakautuvat selkeästi kahteen leiriin: niihin, jotka ovat sitä mieltä, että todisteet viittaavat melko selvästi uhkaan tai ainakin kasvaneeseen uhkaan ydinsodasta tilanteen aikana ja niihin, jotka ovat päinvastaista mieltä. Mastny kuuluu selkeästi jälkimmäiseen leiriin.

Mastny, jota pidetään yhtenä johtavista amerikkalaisista kylmän sodan tutkijoista, toteaa jo tutkimuksensa alkumetreillä, ettei Able Archer 83:en voi antaa kuin alustavia vastauksia kovien todisteiden puuttuessa. Hän kuitenkin näkee, että nämä vastaukset osoittavat liioitellun uhkakuvan suuntaan. Liioiteltua on mielestäni myös tekstin kärjistävä tyyli, sillä kaikki Neuvostoliiton ja sen satelliittivaltioiden agenttiloikkaarit ja rautaesiripun laskeuduttua estradille nousseet, Able Archer 83:sta kertoneet itäblokin tiedustelupalveluissa työskennelleet leimataan poseeraavan rauhan enkeleinä, jotka olisivat jättäneet heidät myötämielisesti kuvaavat dokumentit silppuamatta Neuvostoliiton kaatuessa. Argumenttina käytetään myös RYAN:n dogmaa, joka johti Mastnyn mukaan siihen, että operaatioissa työskennelleet agentit ilmoittivat esimiehilleen sen, mitä nämä halusivat kuulla.¹⁷

¹⁶Mastny, 2009.

¹⁷Mastny, 2009, s.105–119.

Artikkelissa on myös ansiokkaita huomioita ja argumentteja. Esimerkiksi se mainitaan, että Neuvostoliitto suoritti oman ydinsotaa simuloivan harjoituksensa vuotta aiemmin ja tämä harjoitus kesti 7 tuntia. Tämän tiedon valossa on ymmärrettävää tarkastella Able Archer 83:a vastauksena vuotta edeltävään, eikä tätä seikkaa mainita käyttämissäni aikalaislähteissä. Gordievskyn roolia Mastny kritisoi osoittamalla, ettei tupla-agentin tarjoama tieto olisi voinut ehtiä Reaganin korviin Able Archer 83:n aikana, jolloin tämä tieto ei olisi voinut johtaa ydinsodan syttymiseen.

Simon Miles käyttää Mastnyn tavoin itäblokin lähteitä argumentoidakseen Able Archer 83:n olleen uhkakuvineen liioiteltu merkityksessään. Artikkelissaan ”The War Scare that wasnt: Able Archer 83 and the Myths of the Second Cold War” (2020) Miles käyttää pääargumentteinaan sitä, kuinka Gordievskyn kertomat tiedot ovat ainoa linkki Operaatio RYAN:n ja Able Archer 83:n kanssa, sekä sitä, että Able Archer 83:n uhkakuvaa tukevista tutkimuksista kaikki perustuvat länsimaisille lähteille. Stasin, KGB:n ja politbyroon palkkalistoilla Able Archer 83:n aikaan toimineet henkilöt, joiden muistelmia ja puheita artikkeleissa käytetään lähteenä, eivät joko muista kuulleensa Able Archer 83:sta tai eivät pidä sitä, vaan esimerkiksi KAL 007-kriisiä 1980-luvun pahimpana.¹⁸ Mastnyn tavoin myös Miles käyttää paljon suullista historiaa lähteenään, esimerkiksi KGB:n upseerien puheita ja kertomuksia Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. Hän käy myös keskustelua Nate Jonesin lähteiden ja tutkimuksen kanssa.

Nate Jones ja hänen kokoamansa Able Archer Sourcebook, National Security Archive:n sivuille koottuna on toiminut lähteittäni lähteenä, koska se käsittelee länsimaisten tiedusteluyhteisöjen lähteet aiheesta kattavasti.¹⁹ Jones argumentoi vahvasti sen puolesta, kuinka ainakin jotkin Neuvostoliiton sotilaspoliittisesti merkittävistä henkilöistä uskoi Able Archer 83:n olevan todellinen uhka. Suuri osa hänelle osoitetusta kritiikistä, muiden tutkijoiden toimesta, johtuu siitä, ettei hänen käyttämässään lähdeaineistossa ole juuri Yhdysvaltain ja Ison-Britannian tiedustelupalveluiden lisäksi, Oleg Gordievskyn kertomaa lukuun ottamatta Neuvostoliiton puolelta mitään lähteitä. Täten se laajasti pohjaa länsimaisten tiedusteluyhteisöjen näkökulmaan, yrittäen tulkita myös vastapuolta tästä perspektiivistä, joka on ongelmallista etenkin siitä syystä, että tiedustelutiedolla voidaan myös harhaanjohtaa ja lisätä epävarmuutta.

¹⁸Miles, 2021, s.100.

¹⁹Jones, 2013.

2 KYLMÄ SOTA JA TIEDUSTELU

Kylmän sodan aikana tiedustelutieto oli merkittävämmässä roolissa sekä armeijan että poliittisten päättäjien päätöksenteossa kuin ikinä aikaisemmin. Kaksinapaisen geopoliittisen maailman jaottelun navat, Yhdysvallat (sekä sen johtama NATO) ja Neuvostoliitto (sekä sen johtama Varsovan liitto) vakoilivat toisiaan niin paljon, että oletus omiin tiedustelupalveluihin soluttautuneista vakoojista²⁰ sai molemmat suurvallat muuttamaan viestintäänsä. Tiedustelutiedon hankinta vakoilemalla, harhaanjohtamisen kuin esimerkiksi vihollisen viestien kaappaamisen kautta, oli korkeimmillaan ns. toisen kylmän sodan aikana, eli 1980-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Vastavakoilua harjoitettiin tältä suojautumiseksi.

Tiedustelutieto tarkoittaa sellaisen tiedon hankkimista ja analysointia, joka ei ole julkisesti saatavilla, mutta jota tarvitaan ja siksi myös hankitaan poliittisen päätöksenteon ja toiminnan edellyttämänä. Julkisesti saatavilla olevaa ja tiedustelun keinoin hankittua tietoa yhdistellään analyysissä, jonka lopputuloksena on tarkempi ja kokonaisvaltaisempi kuva tarkastelussa olevasta asiasta. Tiedustelun kohteita ovat esimerkiksi toisen valtion tiedustelupalvelut ja niiden toiminta, toisen valtion armeijan toiminta, salassa tehty poliittinen toiminta, sekä yhteiskunnalliset muutokset, jotka tämä salainen poliittinen toiminta on saanut aikaan. Tiedustelutietoa voidaan hankkia esimerkiksi ihmistiedustelun eli vakoojien suorittaman tiedonhankinnan, signaalitiedustelun, mikä on salattujen viestien kaappaamista teknologian avulla tai vaikkapa geospaatialisen tiedustelun eli satelliittien avulla tehdyn tiedustelun keinoin.²¹

Kylmä sota ajanjaksona sijoittuu aikavälille toisen maailmansodan päättymisestä, 2. syyskuuta 1945 Neuvostoliiton hajoamiseen, 26. joulukuuta 1991. Kuten Kylmä sota -termin kanssa, toisesta kylmästä sodasta puhuttaessa historioitsijat käydään edelleen keskustelua siitä, mitä aikaväliä termi kuvaa. Käytän itse termiä kuvaamaan 1980-luvun ensimmäistä puoliskoa, mukaillen mm. CIA:n historioitsija Ben Fischerin linjaa.²² Seuraavaksi avaatan tiedustelun ja tiedustelutiedon kehitystä kylmän sodan alusta toisen kylmän sodan aikaan, jolloin se oli merkittävimmillään.²³

2.1 Tiedustelutiedon ja -taidon kehitys kylmän sodan aikana

Tiedustelutieto oli valtavan suuressa merkityksessä kylmän sodan aikana. Suurvallat perustivat suuren osan sotilaspoliittisesta toiminnastaan tiedustelutiedon varaan välttääkseen sodan syttymisen –

²⁰Mastny, 2009, s. 121–123.

²¹Garthoff, 2004, s. 1.

²²Fischer, 1997, s.1.

²³Painter, 1999., s. 95–111.

suurvaltojen välinen sota olisi todennäköisesti eskaloitunut ydinasein käydyksi.²⁴ Toisen maailmansodan päättyessä Neuvostoliitto oli selvästi Yhdysvaltoja edellä kyvykkyydessään tiedustella vastapuoltaan. Neuvostoliiton vakoojat olivat jo 1930- ja 1940-luvuilla soluttautuneet Yhdysvaltain hallitukseen, ja heillä oli jo vuosisatoja vanha tiedustelun perinne, joka ulottuu Venäjän keisarikunnan ajalle. Yhdysvallat ymmärsi olevansa jäljessä tässä suhteessa ja perusti CIA:n vuonna 1947. Pohjois-Amerikkalaisen tiedustelu-yhteisön kasvukivet jatkuivat kuitenkin ainakin 20 vuotta ja ne ilmenivät virheinä, omiin riveihin soluttautuneina neuvostovakoojina ja väärinä analyyseinä hankitusta tiedosta.²⁵

Teknologian kehitys johti uusiin keinoihin harjoittaa tiedustelua. Vakoojien kertomaa tiedustelutietoa yhdisteltiin esimerkiksi pelkästään tiedustelukäyttöön kehitetyn U-2 lentokoneen ottamiin kuviin ja siten saatiin kokonaisvaltaisempi kuva Neuvostoliiton toiminnasta. Neuvostoliitto onnistui ampumaan U-2 tiedustelukoneen alas vuonna 1960, joten koneen tuoma etulyöntiasema tiedustelussa oli tilapäinen. Neuvostoliiton 1957 laukaiseman Sputnik satelliitti oli kirvoittanut Yhdysvaltain tutkimaan avaruusteknologian sovellutuksia ennennäkemättömällä tahdilla, johtaen esimerkiksi Corona-tutkimusohjelmaan, jonka tuloksena syntyi ensimmäinen vakoilusatelliitti. Sen merkitys ydinsodan estämisessä on vakoiluteknologian kontekstissa valtavan suuri, sillä vihollisen armeijan toimintaa voitiin seurata tarkasti reaaliajassa. Vakoilusatelliitin käytön edellyttämä viestintäteknologia vuorostaan johti läpimurtoihin kyvyssä vihollisen viestimien seuraamiseen.²⁶

Yksi parhaimmista tiedustelun ja tiedustelutiedon roolin kehittymistä kuvaavista tilanteista on Kuuban ohjuskriisi vuonna 1962. Neuvostoliiton vakoojat tiesivät CIA:n agenttien saapuneen Kuubaan sabotointitehtävää suorittamaan, mutta Yhdysvallat ei tiennyt Kuubaan rakenteilla olevista ohjussiiloista ennen kuin he valokuvasivat ne U2-vakoilulentokoneistaan. Kummankaan suurvallan tiedustelu-yhteisöt eivät tienneet, mitä nämä tiedustelutiedot tarkoittivat: Neuvostoliitto ei ollut varma, oliko CIA:n agenttien saapuminen Yhdysvaltain hyökkäystä edeltävä toimi, eikä CIA tiennyt, oliko heidän Fidel Castron henkilökohtaiselta lentäjältä vakoilemansa puhe ”Washingtoniin asti ulottuvista aseista” vain kalajuttu.²⁷

Kun kylmä sota kuumeni ja siirryttiin toiseen kylmään sotaan, Ronald Reaganin presidenttiyden alkaessa, tiedustelutiedon merkitys sai uudet mittasuhteet. Kylmä sota sisälsi paljon merkittäviä kriisejä, mutta tälle ajalle niitä sattui useita verrattain rauhallisen ajanjakson jälkeen. Reaganin aggressiivinen retoriikka, sekä monet suurvaltojen voimatasapainoa heiluttavat tapahtumat, kuten Pershing II -ballististen ohjusten sijoittaminen Eurooppaan, alati kuumensivat geopolitiittista tilannetta.

²⁴Sulick, 2014, s. 47.

²⁵Sulick, 2014, s. 48.

²⁶Sulick, 2014, s. 48–50.

²⁷Garthoff, 2004, s. 35.

Historioitsijoiden yleinen näkemys on tiedustelutiedon lisääntyminen kylmän sodan jatkuessa kohti toista kylmää sotaa. Täyttä varmuutta asiasta ei liene vielä saatavilla, koska emme tiedä paljonko tiedustelutietoa on, emmekä kuinka paljon sitä on vielä deklassifioimatta. Kasvavaan määrään viittaa esimerkiksi parantuneet menetelmät, kuten satelliittitiedustelu sekä, informaation lisääntynyt kerääminen, lähettäminen ja prosessointi tietokoneiden yleistyessä. Kuuban ohjuskriisiä vähemmän huomiota – niin mediassa kuin historiankirjoituksessa saanut Able Archer 83 -sotaharjoitus ja sen todennäköisesti aiheuttama tilanne, jossa ydinsodalta vältyttiin vaistonvaraisesti tehtyjen päätöksien vuoksi, on esimerkki toisesta ääripäästä.

Able Archer 83 oli komentoharjoitus osana suurempaa, vuosittaista sotaharjoitusta, joka oli nimeltään Autumn Forge 83, ja se järjestettiin Euroopassa 7–11.11.1983. Siinä simuloitiin Neuvostoliiton aloittaman tavanomaisen sodan eskaloituminen ydinasein käydyksi sodaksi, joka päättyisi siihen, kun ei ollut enää kohteita tuhottavaksi. Kaksi vuotta ennen tätä harjoitusta Neuvostoliiton tiedustelupalvelu KGB oli käynnistänyt historian suurimman dokumentoidun vakoiluohjelmansa Operaatio RYAN:n. Sen tehtävänä oli havaita merkkejä Yhdysvaltojen valmistelemasta yllätysydinasehyökkäyksestä, eli ns. ”first strike”-doktriinista. Able Archer 83:n aikana näitä merkkejä havaittiin, ja koska harjoitukseen sisältyi uusia, ennennäkemättömiä piirteitä, kuten uuden salausjärjestelmän käyttäminen osana viestintää, sekä simuloitu valmiudennosto korkeimmalle hälytystasolle, Neuvostoliitto asetti ydinasein varustellut pommikoneensa valmiuteen Itä-Saksassa.

Neuvostoliiton aikalaislähteiden ollessa edelleen salattuja, ei voida tietää tarkasti, kuinka moni Neuvostoliiton tai KGB:n upseeri uskoi Able Archer 83 -sotaharjoituksen olevan hämäystä todellisen ”first strike” -ydinaseiskun peittämiseksi. Yhdysvaltojen deklassifioitujen asiakirjojen sisältämien yksityiskohdienten perusteella, sekä Neuvostouupseereiden kertoman perusteella on todennäköistä, että osa kuitenkin ajatteli niin. Yhdysvaltojen tiedustelu havaitsi Neuvostoliiton todellisen valmiudennoston, mutta ei nostanut omaa, todellista valmiustasoaan yhden miehen vaistonvaraisen päätöksen ansiosta. L.T. Perroots sai tietoonsa Neuvostoliiton korotetun valmiuden ja esimerkiksi Itä-Saksan ilmavoimien ydinaseiden lastaamisen, mutta päätti olla nostamatta Yhdysvaltain todellista valmiutta harjoituksen simuloitun valmiudennoston lisäksi. Tämä virhe molempien suurvaltojen tiedustelussa ja etenkin tiedustelutiedon nopeassa analysoinnissa johti tilanteeseen, jossa myöhemmän analyysin mukaan on mahdollista, että ydinsodalta vältyttiin käytännössä tuon aikaisemmin mainitun päätöksen vuoksi.²⁸

²⁸Garthoff, 2004, s. 40.

2.2 Operaatio RYAN

Neuvostoliiton etumatka tiedustelussa oli Yhdysvaltain tiedusteluteknologian nopean kehityksen mitätöimä. Tästä syystä, sekä Reaganin presidentiksi valitsemisen ja siitä alati kuumentuneen Kylmän sodan tilanteen vuoksi Neuvostoliitto aloitti valtavan suuren operaation Yhdysvaltain vakoilemiseksi. Operaatio RYAN (Raketno-Yadernoye Napadenie, ydinohjushyökkäys) tai VRYAN on koodinimi KGB:n ja GRU:n yhdessä toteuttama tiedustelutiedon keräämiseen, luokitteluun ja analysointiin keskittyneelle projektille. Se käynnistettiin vuonna 1981 KGB:n johtajan Yuri Andropovin ja Neuvostoliiton johtajan Leonid Breznevinkin toimeksiantamana. RYAN:n tarkoitus oli seurata merkkejä Yhdysvaltain valmisteluista yllätyksellisen ydinaseiskun toteuttamiseksi ja havaittuaan niitä ilmoittaa niistä eteenpäin.²⁹ RYAN-operaatiota jatkettiin aina vuoteen 1990 asti ja se työllisti parhaimmillaan jopa 300 KGB:n ja GRU:n agenttia ja analyttikkoa.

Merkkejä, joita RYAN seurasi, oli kymmeniä. Tiedustelun kohteet vaihtelivat sotilaspoliittisesti merkittävistä kohteista siviilikohteisiin, joiden toiminnassa tapahtuva muutos enteilisi valmistautumista ydinsootaan: potentiaaliset väestönsuojat ja evakointipaikat, veripankkien verimäärän arvio, ydinaseisiin liittyvän päätöksenteon paikkojen ja ydinaseiden säilytyspaikkojen seuranta, ydinaseisiin liittyvien päättäjien ja heidän viesti- tai komentoketjujen seuranta, sekä esimerkiksi pankkien ja kirkkojen johtajien seuranta.³⁰

Oleg Gordievsky oli ensimmäinen tiedonlähde RYAN:sta länsimaiselle tiedusteluyhteisölle. Hän kertoi projektista Iso-Britannian salaiselle tiedustelupalvelulle, MI6:lle vuonna 1983.³¹ MI6 todennäköisesti jatkoi tiedon eteenpäin Yhdysvalloille edelleen salaisessa raportissaan, jossa he ilmeisesti ilmaisivat huolenaiheensa Able Archer 83:n aiheuttamasta reaktiosta Neuvostoliitossa.

Tiedustelutieto RYAN:sta ei kuitenkaan rajoitu vain Gordievskyn kertomaan. Lähteenäni käyttämässäni PFIAB raportissa (Luku 4) mainitaan, että vaikka Able Archer 83:sta ei päätynyt päättäjien luettavaksi uutta tiedustelutietoa, sitä kuitenkin tuotettiin 80-luvun puolivälin jälkeen. Tämän tiedustelutiedon sisältö ei ole tiedossa, mutta sen kuvaillaan vahvistaneen käsitystä siitä, että aikaisempi tiedustelutieto RYAN:sta eli Gordievskyn kertoma, on luotettavaa ja johdonmukaista.³²

²⁹Fischer, 1997, s. 3–6.

³⁰Jones, 2013b.

³¹Perroots, 1989.

³²PFIAB, 1990, s. 24–26.

3 1983–1984 – HAVAITSEMINEN, PELÄSTYMINEN JA RAUHOITTELU

Tässä luvussa sidon Able Archer 83-kriisin aikakontekstiinsa, sekä analysoin Able Archer 83:n aikana, sekä pian jälkeen tehtyjä tiedusteluraportteja. Näissä raporteissa käy ilmi se, kuinka Neuvostoliiton joukot reagoivat harjoitukseen. Lisäksi raporteista ilmenee se, kuinka Yhdysvaltojen tiedusteluyhteisö reagoi siihen, että Ison-Britannian tiedustelupalvelu näki tämän uhkaavana. Myös Yhdysvaltain oma suhtautuminen tietoihin Neuvostoliiton reaktiosta ja siihen, että Neuvostoliiton reaktion merkitystä vähäteltiin Brittien huoleen vastatessa, on nähtävissä näissä lähteissä.

Käyttämäni lähteet ovat käytännössä merkittävimmät Able Archer 83:a käsittelevät raportit, joita tänä aikana luotiin, mutta ne eivät itsessään vielä osoita suurta muutosta uhkakuvassa tai edes tiedustelutoiminnassa, vaan enemmänkin sen, että tilanteesta muodostettiin arvio ja että tämä arvio koettiin vähättelevänä tilanteen vielä kehittyessä. Vaikka tämä pelästyminen raporttien vähätteleväisyydestä todettiin Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön sisäisissä raporteissa, se ei johtanut näinä vuosina mittavampiin toimenpiteisiin, joskin Neuvostoliiton poikkeuksellista toimintaa alettiin tarkkailemaan erityisesti.

3.1 1980-luvun alun kuumeneva Kylmä sota

Vuonna 1983 Yhdysvaltain presidenttinä toimi Ronald Reagan. Hän oli toiminut tiedusteluyhteisön kanssa jo ennen presidenttiyttään, vuonna 1975, ollessaan ns. Rockefeller Commission -lautakunnan jäsenenä tutkimassa ja arvioimassa CIA:a vastaan tehtyjä syytöksiä. Näiden syytösten mukaan CIA oli vakoillut laittomasti Yhdysvaltain kansalaisia, sekä suunnitellut ulkomaisten johtajien salamurhia ilman valtuutuksia ja komission tehtävänä oli raportoida siitä, oliko CIA ylittänyt valtuutensa. Raportti, jonka tekemiseen Reagan muiden komission jäsenten mukaan osallistui aktiivisesti, oli kriittinen CIA:ta kohtaan ja paljasti mm. väärinkäytöksiä MKUltra-operaatioon liittyen, jossa Yhdysvaltain kansalaisille annettiin heidän tietämättään LSD:tä. Raporttia seuranneen kohun aikana Reagan kuitenkin puolusti tiedusteluyhteisön roolia ja tarvetta sen toimien salaisuudelle, argumentoiden, että jatkotutkimukset vaikuttaisivat liian negatiivisesti CIA:n kykyyn kerätä tiedustelutietoa.³³

Kylmä sota kuumentui Reaganin kauden alkuvaiheilla. Jotkin tahot puhuivat jopa toisesta kylmästä sodasta, kuten esimerkiksi Fischer kirjoittaa CIA:lle tekemässään tutkimuksessa. KGB oli oman analyysinsä mukaan häviämässä kamppailun voimatasapainosta ja kriisejä suurvaltojen välillä syntyi tiheään tahtiin.

³³Dujmovic, 2013, s. 6–9.

Reagan julkaisi 23.3.1983 Strategic Defense Initiative -suunnitelman, jota pian alettiin kutsua ”Tähtien Sota” nimellä median toimesta, koska suunnitelma koostui avaruuteen sijoitettavien ohjussatelliittien verkostosta. Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välinen retoriikka oli alkanut kärjistyä jo kaksi viikkoa aikaisemmin, kun Reagan haukkui Neuvostoliittoa ”pahan imperiumiksi”, mutta nyt verbaalinen sodankäynti yltyi kuumimmilleen vuosikymmeniin. Neuvostoliiton johtaja Yuri Andropov väitti Yhdysvaltojen valmistautuvan ydinsotaan valjastaen käyttöönsä teknologiaa, joka lisäisi voiton mahdollisuuksia ja sanoi maailman olevan ydintuhon partaalla.

Syksyllä tapahtui seuraava suurvaltojen välejä huomattavasti heiluttanut käänne. Syyskuun 1. Neuvostoliiton hävittäjä tuhosi Korean Airlines:n matkustajalentokoneen (KAL 007) ohjuksella, seurauksena kyseisen lennon kaksi kertaa peräkkäin tapahtuneesta Neuvostoliiton ilmatilan loukkauksesta. Reaganin ja muiden Yhdysvaltain ulkopoliitikkojen kommentit tapahtumasta jatkoivat samaa kaavaa – Neuvostoliittoa syytettiin barbaarisesta ja epäinhimillisestä toiminnasta, sellaisesta, joka voi olla mahdollista vain valtiossa, jossa yksilönvapautta ei ole olemassa. Neuvostoliitolle asetettiin pakotteita YK:ssa ja Yhdysvallat myös koitti eristää heitä kaikin tavoin kansainvälisessä yhteisössä. Vastineeksi Neuvostoliitto aloitti useita kuukausia kestäneen ”sotapelko” propagandaoperaation, jolla sen kansalaisiin iskostettiin länsimaan vastaista ajatusmaailmaa ja pelkoa Yhdysvaltojen aloittamasta ydinsodasta.³⁴

3.2 “Neuvostoliitto – Itä-Saksa: Ilmayksiköt hälytyksessä”

Kuumentunut Kylmä sota tarkoitti molempien suurvaltojen, sekä niiden liittolaisten tiedusteluyhteisöille jatkuvan tiedustelun ja vakoilun, sekä vastavakoilun tilaa. Neuvostoliiton Operaatio RYAN tarkkaili ennäkemättömän laajalla tasolla Yhdysvaltain liikkeitä ja Yhdysvalloilla oli tupla-agentti GRU:n eli Neuvostoliiton armeijan tiedustelupalvelun ylimpien upseerien joukossa. Aloitan Able Archer 83 -komentoharjoituksen aikana ja jälkeen tapahtunutta tiedusteluraportointia käsittelevän analyysin kronologisesti ensimmäisestä raportista, joka siihen liittyen on deklassifioituna ja siten saatavilla. On täysin mahdollista, ellei jopa todennäköistä, että länsimaiset tiedusteluyhteisöt ovat tehneet raportointia Able Archerista ja siihen liittyvistä Neuvostoliiton reaktioista tätä kyseistä NID-raporttia ennemminkin, kuten myöhemmin käsittelemäni Ison-Britannian edelleen salaisena pitämä, mutta osittain julkisesti referoitu tiedusteluraportti paljastaa. Jo ensimmäinen lähteenä käyttämäni raportti sisältää edelleen salaisena pidettyjä lauseita ja viitteitä, mutta paljastaa siitä huolimatta merkityksellisiä yksityiskohtia.

National Intelligence Daily tai NID on päivittäinen CIA:n laatima tiedustelutiedon kokoava raportti, joka on tarkoitettu National Security Council:n jäsenille ja muutamille muille korkean profiilin armeijan ja

³⁴Fischer, 1997, s. 1–20.

tiedusteluyhteisön jäsenille, siis hyvin pienelle joukolle korkeimmat turvallisuusluokitukset omaavia ihmisiä. NID ei kuitenkaan sisällä kaikkea tiedustelutietoa, eikä lopullista analyysiä siitä mitä tiedustelutieto tarkoittaa, koska jotkin tiedot ja analyysit kerrotaan eteenpäin vain presidentille (PDB, eli presidential daily brief). Kyseessä on nopeasti laadittu päivittäinen raportti, jota voidaan käyttää sotilaallisen- ja poliittisen päätöksenteon tukena.³⁵

Lähteenä käyttämässäni NID-raportissa, joka on otsikoitu ”CIA National Intelligence Daily, ’USSR-East Germany: Air Units Alerted’ 10.11.1983”, kuvaillaan Neuvostoliiton valmiuden kohotusta ja siihen liittyvää Itä-Saksan ilmavoimien, tarkemmin hyökkäävien osien hälytystilan nostoa. Kyseessä on todennäköisesti ns. ”SIGINT” -tiedustelutieto, eli vihollisen viestimistä kaapattu tieto. Tähän viittaa se, että tiedossa on hälytyksen alkamisajankohta, loppumisajankohta, sekä toimintaproseduurit:”...*all measures were to be taken quietly under the guise of routine training ... command personnel have attended scheduled meetings and took part in the Bolshevik Revolution anniversary celebrations...*”.

Raportissa mainitaan valmiudennostoon liittyvät poikkeukselliset piirteet, mm. sen laajuus ja (ydinaseita arsenaalissaan sisältävien) hyökkäysjoukkojen valmistautuminen. Tätä valmiuden kohotusta ja valmistautumista kommentoidaan niin, että se tulkitaan valmiusharjoitteluksi. Kommentit ovat tehty, kun raportti käy läpi kierroksen eri tiedustelupalveluiden kokeneempia asiantuntijoita, neuvonantajia tai upseereja ja niissä tehdään alustavia johtopäätöksiä tai tulkintoja siitä, mitä tiedustelutieto tarkoittaa, jotta raportin saava taho pystyy ymmärtämään lukemaansa paremmin.³⁶

Seuraavaksi käsittelemäni SNIE-raportin, sekä siihen liittyvien kommenttien ja myöhemmin tapahtuneen tiedusteluyhteisön sisäisen analyysin³⁷ perusteella vaikuttaa siltä, että NID-raportin vähättelevä kommentti on tarkoituksella vähättelevä. Kommentin laatijan henkilöllisyys ei ole tiedossa.

3.3 “Emme usko Neuvostojohdajien kokevan välitöntä sodan vaaraa...”

NID-raportin paljastamat yksityiskohdat poikkeuksellisista toimenpiteistä reaktiona Able Archer 83-harjoitukseen huomioitiin Yhdysvaltain tiedusteluyhteisössä. On mahdotonta sanoa, kuinka laajalti ne pelästyttivät tätä pientä lukijakuntaa. Tässä kappaleessa käsittelemäni SNIE-raportti ja siihen liittyvät kommentit viittaavat kuitenkin siihen, että osa lukijoista, kuten esimerkiksi CIA:n silloinen johtaja W. J. Casey piti havaittuja reaktioita huolestuttavina.

³⁵<https://open-int.blog/2018/01/05/national-intelligence-daily-nid-reports/> NID:n määritelmä vuodelta 1975: ”compilation of tabloid format of key items of current intelligence six days a week by CIA’s Office of Current Intelligence”.

³⁶NID, 1984.

³⁷Katso luku 4.2.

CIA:n Special National Intelligence Estimate, eli SNIE on tehty CIA:n, NSA:n ja eri armeijan haarojen (maavoimat, ilmavoimat, laivasto, niiden tiedustelu) yhteistyönä. Tarvittaessa SNIE-raportteja voidaan tehdä jopa koko Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön yhteistyönä. SNIE-raportit on tarkoitettu selittämään tiedustelutietoa spesifistä aiheesta korkean profiilin poliitikoille, päättäjille ja neuvonantajille (policy makers).

Lähteenäni käyttämä SNIE-raportti, SNIE Implications of Recent Soviet Military Political Activities 18.5.1984, on julkaistu n. puoli vuotta Able Archer 83:n jälkeen ja se sisältää havaintoja Neuvostoliiton toimista, jotka voitaisiin tulkita sotavalmisteluiksi. Havainnot eivät rajoitu vain Able Archer 83:n yhteydessä tehtyihin, vaan raporttiin on sisällytetty myös muita havaintoja.³⁸

Tämä raportti on laadittu Able Archer 83:n vuoksi, vastaamaan lisääntyneeseen huoleen Neuvostoliiton uhkasta. Yhdessäkään raportin versioista, joista käyttämäni versio on vähiten sanitoitu, ei paljasteta tätä todellista syytä raportin laatimiseen. Todelliseen syyhyn viittaa ”Information Memorandum”, jonka käsittelem erikseen myöhemmin, sekä eräs Iso-Britannian tiedustelun dokumentti. Jälkimmäinen on Able Archer Sourcebook-kokoelman tehneen historioitsijan, Nate Jonesin mielestä viimeisiä tärkeitä edelleen salaisia raportteja, jotka valottaisivat tapahtumien etenemistä NATO-maiden tiedustelun perspektiivistä. ”The Detection of Soviet Preparations for War Against NATO” on kansisivuaan lukuun ottamatta salainen lukuisista deklassifointihakemuksista huolimatta.³⁹

Raportin kohdassa ”merkittävimmät johtopäätökset” todetaan ettei Neuvostoliiton johtajien uskota kokevan aitoa vaaraa välittömästä konfliktista tai sodasta ja ettei heidän toimensa viesti tällaisesta uhkaku- vasta. Käsitteksen kerrotaan olevan sille perustuva, ettei Neuvostoliitolla ole joukkojen laajuista taistelu- valmiutta, eikä muita sotavalmiuteen viittaavia toimia. Neuvostoliiton kommunikaatiokaan ei viittaa pel- koon tai sotaisuuteen, joskin tämä on raportin kirjoittajien mukaan ongelmallista tulkinnanvaraisuudes- saan. Yksittäiset toimet, kuten valmiuden nosto, tulkitaan voimien näyttämiseksi ja valmiusharjoituksiksi, eikä mitään normaalista poikkeavaa mainita.

Kaikki havaitut toimet ovat raportin mukaan selitettävissä sotilaallisilla tai poliittisilla merkityksillä, jotka eivät viittaa sotaan tai sen valmisteluun. Esimerkkinä havainnot Neuvostoliiton ilmavoimista: ”*Soviet air units in Germany and Poland [to assume] high alert status with readying of nuclear strike forces.*” Ydin- aseita käyttävien joukkojen korkea valmiustaso esitetään raportissa normaalina toimintana, joka osaltaan todistaa sitä, kuinka vähättelevästi Neuvostoliiton toimista puhutaan. Able Archer 83:n ja sen luoman uhkakuvan merkitystä kritisoivat historiankirjoitukset jättävät tämän yksityiskohdan huomioimatta tai

³⁸SNIE, 1984a.

³⁹Jones, 2015.

vähälle merkitykselle. Lähteideni perusteella se, että koneisiin lastataan ydinaseita, viestii siitä, ettei kyseessä ole harjoitus.

Analyysini SNIE-raportista tueksi käytän lähteenäni muutamaa asiakirjaa, jotka lähetettiin Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön sisällä liitteinä ja vastineina SNIE:lle. Ensimmäinen niistä on Hugh Montgomeryn, joka toimi Bureau of Intelligence and Research:n (INR) johtajana 1981–1985, kirjoittama muistio SNIE-raportin tueksi.⁴⁰ Sittenmin deklassifioitu ”Information Memorandum” on kirjoitettu Yhdysvaltain valtiosihteerinä toimineelle George Schultzille ja sen tarkoitus on selittää SNIE-raportin sisältöä. Muistio paljastaa, että SNIE-raportti tehtiin vasta sen jälkeen, kun britit olivat ilmaisseet huolensa Able Archer 83:n aiheuttamasta tilanteesta Yhdysvalloille: Montgomery kirjoittaa SNIE-raportin olevan vastaus brittien huoleen.

Sanitoitu versio SNIE-raportista lähetettiin briteille ja vielä enemmän sanitoitu versio muille harjoitukseen osallistuneille NATO-kumppaneille. Able Archer 83-maininnat redaktoitiin keinona vähentää liittolaisten, etenkin Länsi-Saksan pelkoja Yhdysvaltojen aiheuttamasta konfliktin eskalaatiosta. Liittolaisten rauhoittelu oli tärkeää, koska Länsi-Saksaan oli juuri sijoitettu Pershing II -ohjuksia, minkä itsessään tiedettiin olevan voimatasapainoa heiluttava toimenpide. Toinen syy Able Archer 83 -mainintojen redaktointiin oli Oleg Kordievskyn suojeleminen.⁴¹

Ison-Britannian tiedustelun oma raportti (March 23, 1984, report, “JIC(84)(N)45 “Soviet Union: Concern About a Surprise NATO Attack”) on edelleen salattu, mutta sitä tutkimaan päässyt Peter Burt⁴² totesi näin referoidessaan sitä: “...reached “no firm conclusion,” but warned that “we cannot discount the possibility that at least some Soviet officials / officers may have misinterpreted Able Archer 83 and possibly other nuclear CPXs [command post exercises] as posing a real threat.”⁴³ Able Archer 83:a tutkineiden joukossa vallitsee kahtiajako tämän puuttuvan palapelin palasen merkityksestä. Nate Jones kokee sen olevan merkittävä, kun taas Able Archer 83:n merkitystä vähättelevät historioitsijat eivät tähän yksityiskohtaan juurikaan tartu.

3.4 ”Tyrmäävä kokoelma merkkejä lisääntyvästä aggressiivisuudesta...”

Esimerkkinä tiedusteluyhteisön sisällä tapahtuneesta huolestumisesta on CIA:n johtajana Able Archer 83:n aikana toimineen William J. Casey'n tekemä, 19.6.1984 lähetetty muistio ”US/Soviet Tension”, jossa

⁴⁰Montgomery, 1984.

⁴¹Jones, 2013c.

⁴²ent. Nuclear Information Service tutkija, NIS-artikkeli, jossa tätä edelleen salaista raporttia referoidaan on kadonnut. Linkki sivustolle on olemassa, mutta edes Wayback machine ei löydä artikkelia.

⁴³Jones, 2015.

hän ottaa kantaa SNIE-raportin sisältämiin havaintoihin Neuvostoliiton toiminnasta Able Archer 83:n aikana. Se on suunnattu eri tiedustelupalveluiden johtavissa asemissa työskenteleville henkilöille, sekä presidentille ja varapresidentille. Muistiota ei lähetetty Yhdysvaltain liittolaisille tai NATO-jäsenmaille, joka osaltaan todistaa tarkoituksellisen vähättelyn Neuvostoliiton reaktiosta Able Archer 83:een – Yhdysvaltain liittolaisten ei haluttu tietävän tästä huolestuneisuudesta.⁴⁴

Caseyn kieli on voimakasta ja huolestuneisuuteen viittaavaa, esimerkkinä tästä toimii heti muistion alussa käytetty ilmaus ”Stunning array of indicators of an increasing aggressiveness”, joka viittaa aikaisemmin käsittelemiini poikkeuksellisiin reaktioihin, joita Neuvostoliiton huomattiin tekevän Able Archer 83:een liittyen. Tämä voimakas retoriikka kuvanee sitä, että Casey halusi tarjota vastineen SNIE-raportin vähättelevälle sävyille estääkseen Yhdysvaltain liittolaisille tarkoitetun vähättelyn ja tyyntyttelyn vaikutuksia Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön sisäiseen toimintaan.

Muistiossa Casey erottelee ”poliittisen ärhentelyn” Neuvostoliiton sotilaspoliittisessa kontekstissa siitä, ”mikä ei välttämättä ole sitä”. Tämän eron hänen mielestään kertoo se, kuinka suuri hinta ollaan valmiita maksamaan tästä häirinnästä, ärhentelystä. ”Blustering” eli ärhentely on sotilaallista toimintaa, joka on toteutuessaan kallista vastustajalle, mutta edullista tai jopa ilmaista sen tekijälle. Havainnoitu sotilaallinen toiminta Able Archer 83:n aikana ja jälkeen sisälsi sukellusveneiden operationaalista sijoitusta, sadonkorjuun sotilaallisen tukemisen lopettamisen ja joukkojen kierron selkeää viivästyttämistä (lomille & lomilta) ja nämä toimenpiteet ovat huomattavan kalliita toteuttaa. Tämä viittaa Caseyyn mukaan siihen, ettei Neuvostoliiton reaktiossa ollut kyseessä välttämättä ärhentely: *”None of these are trivial costs, adding thereby a certain dimension of genuineness to the Soviet expressions of concern that is often not reflected in intelligence issuances.”*⁴⁵

Ison-Britannian edelleen salassa pidettyä tiedusteluraporttia tutkimaan päässyt Peter Burt toteaa (Nate Jonesin referoimana), Neuvostoliiton vastauksesta Able Archer 83:en: *“does not appear to have formed part of the Soviet exercise programme ... it took place over a major Soviet holiday, it had the form of actual military activity and alerts, not just war-gaming, and it was limited geographically to the area, Central Europe, covered by the NATO exercise which the Soviet Union was monitoring.”* Tämän referoidun lauseen käyttäminen lähteenä tutkimuksessani on vaikeaa, koska kyseessä on artikkeli, jossa viitataan toiseen artikkeliin, joka on joko kadonnut tai poistettu internetistä. Alun perin nuclearinfo.org sivustolla julkaistussa, mutta sittemmin kadonneessa artikkelissa viitataan edelleen salattuun lähteeseen

⁴⁴Casey, 1984, s. 1.

⁴⁵Casey, 1984, s. 9.

(”JIC(84)(N)45”).⁴⁶ Kyseinen kuvaus täsmää mielestäni varsin hyvin muiden, helpommin saatavilla olevien lähteiden kuvaamaan, joten tästä syystä sisällytän sen tutkimukseeni sen ongelmallisuudesta huolimatta.

W.J. Caseyn voimakas vastine SNIE-raportille aikaansai välittömän toppuuttelevan vastauksen kahdelta SNIE-raportin alkuperäiseltä kirjoittajalta. ”Contingency Talking Points on your memo entitled ”Us-Soviet tensions (dated 19 June 1984) For Meetings with Messieurs Shultz, Weinberger and McFarlane” on päivä Caseyn vastineen lähettämisen jälkeen (20.6.1984) CIA johtajalle W.J. Caseyille lähetetty muistio. Siinä pyydetään Caseyä kertomaan viestinvälittäjille (interlocutor, henkilö, joka avaa viestin vastaanottajalle viestin sisältöä toimittaessaan sen), ettei Neuvostoliiton johto pelkää välitöntä konfliktin leimahtamista, eikä myöskään valmistele sellaista. He yrittävät toppuutella SNIE:n olevan ”viimeaikainen listaus Varsovan liiton normaalista poikkeavista toiminnoista”, eikä varoitus lisääntyneestä sodan tai konfliktin uhkasta. Lisäksi muistiossa kerrotaan, että Yhdysvaltain tiedusteluyhteisöä on ohjeistettu lisäämään Neuvostoliiton poikkeavan toiminnan analyysiä.⁴⁷

Välitön toppuutteleva vastaus Caseyn ärhäkän ulostulon jälkeen osoittaa, kuinka nopeita muutoksia Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön sisällä tapahtui. Havainnot Neuvostoliiton lisääntyneestä sotilaallisesta toiminnasta Able Archer 83:n aikaan tulkittiin NID-raportin sisältämässä kommentissa normaaliksi valmiusharjoitteluksi. SNIE-raportin sisältämät yksityiskohtaisemmat tiedustelutiedot havaituista reaktiivisista toimenpiteistä tulkittiin jokseenkin vähättelevästi, vaikka niiden poikkeuslaatuisuus tunnistettiin. Kun tämän toiminnan poikkeuslaatuisuus herätti CIA:n johtajan huomion, hänen huolestuneisuuttaan toppuuteltiin. Tämä toppuuttelu ja myöhemmin tutkielmassani ilmenevä pitkä tauko Able Archer 83 -harjoitusta koskevassa raportoinnissa viittaavat siihen, että Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön sisällä tapahtunut uhkakuvan vähätely saattoi johtaa aiheen unohtamiseen – tai hautaamiseen.

Able Archer 83:a koskeva raportointi ei tauonnut vielä kesäkuussa 1984. Syyskuussa julkaistiin toinen SNIE-raportti, ”SNIE Soviet Policy Toward the United States in 1984”, johon viitataan tässä tekstissä ”SNIE 2” termillä.⁴⁸

SNIE 2 on Special National Intelligence Estimate kuten aikaisemmin analysoimani SNIE-raportti. Sen ovat laatineet CIA, DIA (Defense Intelligence Agency), NSA (National Security Agency) ja INR. Yhdysvaltain armeijan eri haarojen tiedustelupalvelut osallistuivat myös raportin tekemiseen. Se on lähetetty

⁴⁶Nate Jones viittaa Peter Burtin kirjoittamaan artikkeliin, tarjoten siihen linkin <https://www.nuclearinfo.org/blog/peter-burt/2013/11/thirty-years-ago-nuclear-crisis-which-frightened-thatcher-and-reagan-ending>, mutta linkki ei toimi. Pidän mahdollisena, että Ison-Britannian tiedustelupalvelu on poistanut artikkelin, koska se sisälsi liian yksityiskohtaisesti referoivia salaista tietoa. Burtin käyttämät deklassifioidut lähteet ovat Nate Jonesin artikkelissa saatavilla.

⁴⁷Fritz, W. Ermarth, McManis, David, 1984.

⁴⁸CIA, 8.1984.

vastaanottajilleen syyskuussa 1984. Tarkka päivä ei ole tiedossa, mutta raportissa on maininta siitä, että siinä on käytetty elokuun aikana saatuja tiedustelutietoja.

Vaikka viesti on pääpiirteittäin aikaisempaa myötäilevä, se sisältää Neuvostoliiton viimeaikaisten sotilaallisten toimenpiteiden aiheuttaman huolen. Raportissa todetaan, että Neuvostoliiton viimeaikaiset sotilaalliset ja poliittiset toimet ovat luoneet huolestuneisuutta heidän mahdollisesta valmistautumisestaan merkittävään sotilaalliseen konfliktiin Yhdysvaltain kanssa. Viimeisten kuuden kuukauden aikana tiheään järjestetyt suurimittaiset sotaharjoitukset ja poikkeuksellinen toiminta joukkojen kierron ja sotilaallisen tuen sadonkorjuulle kanssa, sekä asejärjestelmillä pullistelu vastauksena NATO:n toiminnalle nähdään poikkeuksellisenä. Lisäksi raportissa todetaan Neuvostoliiton pitävän yllä korkeamman tason sisäistä tarkkailua ja turvallisuustoimintaa.

Edellä mainitun vastapainoksi, heti seuraavassa kappaleessa toistetaan samaa viestiä kuin aikaisemmassa SNIE-raportissa: ”*Soviet actions are not inspired by, and Soviet leaders do not perceive, a genuine danger of imminent conflict or confrontation with the United States. Also, we do not believe that Soviet war talk and other actions 'mask' Soviet preparations for an imminent move toward confrontation on the part of the USSR.*” Näiden kahden kappaleen välillä on kielellinen kontrasti. On mahdollista, että Casey'n vastine aikaisempaan SNIE-raporttiin on myötävaikuttanut poikkeavien toimenpiteiden kuvaamiselle eri sävyllä.

SNIE 2 ei sisällä suoria mainintoja Able Archer 83:sta, vaan siihen viitataan epäsuorasti osana laajempaa kontekstia. Käytännössä se toistaa ja painottaa SNIE 1 -raportin viestiä, joka on rauhoitteleva. Raportissa viitataan menneisiin kuukausiin ja niiden aikaisiin tapahtumiin. Esimerkiksi Väli-Amerikan ja Lähi-Idän tilanteista on yksityiskohtaista ja tapahtumien todennäköisyyttä kuvaavin prosenttein tuettua tiedustelutiedon analyysiä, jossa tarkastellaan mahdollisia syy-seuraussuhteita. Todennäköisyydeksi konfliktin tai sodan syttymiselle Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välille annetaan 5–10 % seuraavien 6 kk:n aikana, mutta tämän kertovassa kappaleessa on huomattavasti vähemmän yksityiskohtia kuin edellä mainittujen yhteydessä. Mitään mainintaa siitä, että uhkaa kuvaavat prosentit olisivat olleet korkeammat lähiaikoina ei tekstistä löydy.⁴⁹

⁴⁹CIA, 8.1984, s.14.

4 1989–1990 – UHKA VAI TODELLISUUS?

Kun Yhdysvaltain tiedusteluyhteisössä alettiin taas puhua Able Archer 83-harjoituksesta ja sen seuraamuksista, Kylmä sota oli täysin erilaisessa tilanteessa kuin toisen SNIE-raportin julkaisun aikaan. Yhdysvaltain tiedusteluyhteisö oli varoittanut Neuvostoliiton rapautuneesta taloudellisesta tilanteesta useisiin kertoihin, mutta kahden vuoden päästä tapahtumassa oleva Neuvostoliiton romahtaminen oli silti yllätys.⁵⁰

George H.W. Bush aloitti presidenttikautensa 1989. Hän oli toiminut toisessa maailmansodassa hävittäjälentäjänä ja omasi hyvin perinteisen amerikkalaisen maailmankatsomuksen, jossa Yhdysvallat toimi demokraattisen vapaan maailman johtajana, mutta poikkesi edeltäjästään Reaganista esimerkiksi retorisella ja toiminnallisella rauhallisuudellaan, varsinkin verrattuna Reaganin ensimmäiseen kauteen. Kun Berliinin muuri murtui, Bush ei ”tanssinut sen päällä” ja siten voitti silloisen Neuvostoliiton johtajan Mihail Gorbatsšov in luottamuksen.⁵¹ Bush oli toiminut CIA:n johtajana 1976–1977 ja hyvin todennäköisesti hyväksyi PFIAB raportin toimeenpanon, joskaan tästä ei ole varmuutta.⁵²

Able Archer 83 oli joko unohdettu viideksi vuodeksi, tai siitä vuosien 1984–1989 välillä tehdyt raportit ovat edelleen salaisia. Viimeisimpänä julkaistu ja viimeisenä käsittelemäni PFIAB raportti viittaa ensimmäiseen vaihtoehtoon. Tässä kappaleessa analysoin lähteitä, jotka ovat syntyneet kun Yhdysvaltain tiedusteluyhteisö palasi Able Archer 83:n pariin tavoitteenaan ymmärtää tilannetta paremmin. Ensin käsittelemäni Perrootsin itsensä tekemä ”kirje” osoittaa, kuinka tiedusteluyhteisön sisällä tapahtunut vaikeneminen tai unohtaminen ei sopinut kaikille. Vaatimus Able Archer 83:n ja siihen liittyvän tiedustelutiedon uudelleen käsittelystä oli tiukka.⁵³

Vaatimus meni läpi ja Able Archer 83:a ryhdyttiin tutkimaan uudelleen Presidential Foreign Advisory Boardin toimesta. Tämä lautakunta pääsi käsiksi kaikkiin salaisimpiinkin asiakirjoihin ja siten pystyi tekemään, myös ajan tuoman jälkiviisauden avulla, päätelmiä siitä, kuinka vähättelevästi tiedustelutietoa Neuvostoliiton reaktioista käsiteltiin.

⁵⁰Sulick, 2015, s. 51.

⁵¹Engel, 2010, s. 1–8.

⁵²Tämä on tutkielman kirjoittajan oma päätelmä, eikä sille tai sitä vastaan löydy tietääkseni lähdettä. Tähän päätelmään olen tullut siitä syystä, että PFIAB on tiiviisti presidentin kanssa toimiva elin ja Bush oli ollut tiedusteluyhteisön jäsen jo yli 10 vuotta, toimien mm. CIA:n johtajana. Lisäksi kyseinen PFIAB raportti on poikkeuslaatuinen sillä tavoin, että se laadittiin tiedusteluyhteisön jättämässä olevan upseerin pyynnöstä ja tällaisen pyynnön tueksi oletettavasti tarvittaisiin presidentin hyväksyntä.

⁵³Perroots, 1989.

4.1 Lähtiäislaukaukset

Leonard H. Perroots oli YV:n ilmavoimien Euroopan tiedusteluosaston esikuntapäällikkö (Assistant Chief of Staff for Intelligence, US Air Forces Europe) Able Archer 83:n aikana. Perrootsin uran ollessa päättymässä, hän lähetti Able Archer 83:a, siihen liittyvää tiedustelutietoa ja siitä seurannutta toimintaa käsittelevän kirjeen eri tiedustelupalveluiden johtajille ja muille henkilöille, joilla oli tarvittava turvallisuusluokitus sen lukemiseksi.⁵⁴ Kirje on lähetetty tammikuussa 1989 ja deklassifioitu 2021 miltei täysin alkuperäisenä ja se johti myöhemmin käsittelemäni PFIAB-raportin laatimiseen, joka julkaistiin 1990 ja deklassifioitiin 2015.

Kirjeessään Perroots ilmaisi hyvin suorasanaisesti huolensa siitä, että Able Archer 83:n aikana ja jälkeen saatua tiedustelutietoa ja sen merkityksiä vähäteltiin. Hän kertoo olleensa ratkaiseva päätöksentekijä silloin, kun vastausta Neuvostoliiton valmiudenkohotukseen pohdittiin. Euroopan jaoston Yhdysvaltojen ilmavoimien komentaja, kenraali Billy Minter kysyi Perrootsilta miten vastata havaittuun toimintaan. Perroots ohjeisti Minteriä tarkkailemaan tilannetta nostamatta todellista valmiustilaa.⁵⁵ Perroots toimi omien sanojensa mukaan vaistonvaraisesti ja kirjeessään toteaa, että olisi saattanut toimia toisin, jos olisi tiennyt tilanteen aikana sen mitä sai jälkikäteen selville: Neuvostoliiton ilmavoimilla oli koneita täydessä valmiudessa iskemään rautaesiripun toiselle puolelle ydinkärkeä aseinaan.

Toinen merkittävä paljastus, joka käy ilmi Perrootsin kirjeestä, on ettei tupla-agentti Gordievsky tiennyt Able Archer 83:n aikaan Neuvostoliiton armeijan valmiudenkohotuksesta. Hän ei paljasta mistä tämä tieto on peräisin ja tässä yhteydessä jatkaa aukaisemalla monissa YV:n tiedustelupalveluiden tutkimuksissakin esiintynyttä tapahtumasarjaa, jonka Gordievsky on heille paljastanut kertoessaan Operaatio RYAN:sta. Perroots itse kuvailee, kuinka oli äärimmäisen huolestunut tilanteesta jo ennen Gordievskyltä saatuja tietoja ja sitten huolestuneensa lisää kuullessaan tupla-agentin kertoman.⁵⁶

Sekä tämä paljastus Gordievskyn tietämättömyydestä, että osa hänen aikaisemmin kertomista tiedoista Operaatio RYAN:sta ovat tietoja, joissa Gordievsky itse saattaa olla ainut lähde. Tämä luo problematiikkaa kyseisen narratiivin ympärille ja useat historioitsijat ovatkin argumentoineet, että koko Able Archer 83 War Scare -ajatus perustuu tämän tupla-agentin sanomisille. Perrootsin kirjeessä esiintyvä todellisuus, joka tapahtui 2 vuotta ennen Gordievskyn tietojen laajamittaista yhdistämistä Able Archer 83:en osaltaan todistaa sitä, että Neuvostoliitto todella reagoi tilanteeseen ja sellaisella tavalla, joka todistaa tilanteen olleen räjähdysherkkä. On kuitenkin mahdollista, että Neuvostoliitto teki erilaisen ja laajemman

⁵⁴Perroots, 1989.

⁵⁵Able Archer 83:en kuului simuloitu valmiustilan nosto korkeimmalle tasolle, joka oli yksi Neuvostoliiton operaatio RYAN:n tarkkailemia indikaattoreita yllätysydinaseiskulle.

⁵⁶Perroots, 1989, s.1427–1429.

valmiudennoston vastatakseen Able Archer 83:n uusiin ja erilaisiin piirteisiin, ikään kuin tasatakseen tilanteen. Lisäksi Perrootsin keskittyminen todelliseen, varmuudella saatuun tiedustelutietoon esimerkiksi joukkojen valmiustilan nostosta ja varustuksesta menee historioitsijoiden kritisoiman RYAN-operaation ja sen merkityksien ohi vakuuttavuudessaan.

Esimerkiksi Mastny sivuuttaa Perrootsin roolin täysin, kun hän argumentoi Gordievskyn roolin olleen epäolennainen ydinsodan puhkeamisen kannalta.⁵⁷ Hän joko ei huomioi, tai tiedä sitä, että Leonard Perroots päätti todellisen valmiuden kohotuksesta ja jos hän olisi päättänyt sen puolesta, ei Reaganin toimenpiteitä olisi välttämättä tarvittu tässä vaiheessa ketjureaktion syntymiseksi. Näin toteaa Perroots itse ja tätä ajatusta tukee myös mm. PFIAB ”War Scare” raportti, jota käsittelen seuraavaksi.

Mastнын tutkimusartikkeli on julkaistu kymmenen vuotta ennen Perrootsin kirjeen deklassifointia, joten on mahdollista, että hän ei ole päässyt Perrootsin kirjettä lukemaan. Miles sen sijaan referoi Perrootsin kirjettä, mutta silti sivuuttaa tämän pointin valmiudenkohotuksesta ja sen mahdollisista vaikutuksista.⁵⁸ Molemmat tutkijat argumentoivat hyvin sen puolesta, että Operaatio RYAN ei välttämättä liittynyt suoraan Able Archer 83:en. Samaan aikaan he jättävät vähälle huomiolle sen, kuinka RYAN:n agentit todistetusti tarkkailivat merkkejä ydinaseiskuun valmistautumisesta ja kuinka todellinen valmiudenkohotus korkeimmalle tasolle on merkinä ydinohjussiilon kannen avaamista vastaava ja siten äärimmäisen tärkeä.

Kirjeensä lopussa Perroots hämmästelee sitä, kuinka esimerkiksi SNIE-raportit ja YV:n tiedusteluyhteisö ylipäättään ei ole edes yrittänyt päästä minkäänlaiseen lopputulokseen Able Archer 83:sta ja ns. ”War Scare”-sta. Hän osoittaa tyytymättömyyttään siihen, että tiedusteluyhteisö on tyytynyt ajattelemaan todellisen Neuvostoliiton hälytystilan olevan sellainen toimenpide, joka olisi varmasti huomattu.⁵⁹ Perroots tekee kysymyksenasettelua ”entä jos”, osoittaakseen että tilannetta tulisi vielä tutkia, jotta jokin konklusio saataisiin.

Perrootsin yritykset herätellä Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön kiinnostus Able Archer 83:a kohtaan onnistui. Lähteistäni ei käy selville, kontribuoi jokin muukin taho seuraavaksi käsittelemäni PFIAB-raportin laatimiselle, mutta on todennäköistä, että kyseinen raportti syntyi pitkälti Perrootsin toimien seurauksena.

⁵⁷Mastny, 2007, s. 14.

⁵⁸Miles, 1996, s. 96.

⁵⁹Perroots, 1989, s.1429.

4.2 ”Sotakauhun” uudelleenanalysointi

Presidential Foreign Intelligence Advisory Board (PFIAB) tarjoaa neuvoja presidentille tiedustelutiedon laatuun, riittävyteen, analyysiin ja vastatiedusteluun liittyen. ”The Soviet ’War Scare’” (1990) raportti kokoa yhteen tilanteen hahmottamisessa olennaista tiedustelutietoa, sekä arvioi toimia tiedustelutiedon välittämisessä, analysoinnissa ja tutkimisessa jälkikäteen.⁶⁰ Tekstiä ei ole vertaisarvioitu.

Raportissa todetaan Neuvostoliiton olleen Able Archer 83:n aikaan tilanteessa, jossa he saattaisivat tehdä first strike -iskun ennaltaehkäisevän ydinaseiskun, jos merkkejä tällaisen yllättävän iskun valmisteluista havaittaisiin: *”We believe that the soviets perceived that the correlation of forces had turned against the USSR, that the us was seeking military superiority, and that the Chances of the us launching a nuclear first strike -- perhaps under cover of a routine training exercise -- were growing. We also believe that the us intelligence community did not at the time, and for several years afterwards, attach sufficient weight to the possibility that the war scare was real. As a result, the President was given assessments of Soviet attitudes and actions that understated the risks to the United states. Moreover, these assessments did not lead us to reevaluate our own military and intelligence actions that might be perceived by the soviets as signaling war preparations.”*

”War Scare” -raportti sisältää merkityksellisiä uusia tietoja Neuvostoliiton reaktiosta Able Archer 83:en: 36 tiedustelulentoa Euroopan merien yllä ydinaseita sisältävien sukellusveneiden varalta (enemmän kuin aikaisemmissa Autumn Forge-harjoituksissa), ydinaseiden siirto säilytystiloista laukaisupaikoille (ohjussiilot ja jopa tykit), kaikkien ei-tiedustelu tarkoituksissa tehtyjen lentojen keskeyttäminen Able Archer 83:n ajaksi sen operationaalisella alueella sekä mahdollinen joukkojen laajuinen valmiustilan kohotus, jota ei ole tapahtunut toisen maailmansodan jälkeen. Kohdissa, joissa Neuvostoliiton tekemiä toimenpiteitä kuvataan, on edelleen redaktoituja kohtia. Tämä johtunee siitä, että kyseessä on joko Iso-Britannian tiedustelun tekemiä havaintoja, jotka ovat edelleen salaisia, tai siitä, että tällä pyritään suojelemaan tupla-agenttia tai jotain muuta tiedustelukeinoa.

Käsitys uhkakuvasta on selkeästi erilainen, kuin SNIE-raporttien kuvaama. Uudet merkit Neuvostoliiton huolestuttavasta reaktiosta ja parempi käsitys siitä, minkälainen vaikutus SNIE-raporttien rauhoittelulla oli Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön sisällä, saivat PFIAB-raportin kirjoittajat kritisoimaan SNIE-raporttien laatua. SNIE-raporttien aiheuttama tilanne oli niin huono, että NSC:a (National Security Council) ohjeistetaan uudelleenarvioimaan koko tiedusteluyhteisön käsitys Neuvostoliiton sotilaallisesta ja poliittisesta päätöksenteosta.⁶¹

⁶⁰PFIAB, 1990.

⁶¹PFIAB, 1990, s. xii.

Yksi muutos koetun uhkakuvan arvioinnissa, sekä sitä kautta Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön analyysin arvioinnissa, on pyrkimys ymmärtää Neuvostoliittoa heidän näkökulmastaan. Tilanne, jossa Able Archer 83 järjestettiin, kuvaillaan ”kansainväliseksi ukkosmyrskyksi” NATO-maiden jalkaväen sijoituksen vastaisten mielenosoitusten, Beirutissa tapahtuneen Yhdysvaltain merijalkaväen parakin pommituksen, KAL-007 lennon alasampumisen ja Yhdysvaltain Grenadan invaasion vuoksi. Näiden tapahtumien luomassa tilanteessa Neuvostoliiton reaktio Able Archer 83:en oli PFIAB-raportin mukaan ennennäkemätön.⁶² On tärkeää huomata, että Neuvostoliiton perspektiivin ymmärtäminen on paljon helpompaa seitsemän vuoden tuoman perspektiivin jälkeen.

Tutkielmassani on monien vuosien tauko lähteissä. Able Archer 83:n ja ”War Scare”-n liittyvää tiedustelutietoa on kuitenkin tullut lisää vuosien 1984–1989 välisenä aikana ja sitä on analysoitukin, mutta tämä on tapahtunut salaisesti ilman että mitään on päätynyt ”päättäjien” (policy makers) nähtäväksi, laajemmasta yleisöstä puhumattakaan.⁶³ Nämä lähteet ovat tämän raportin mukaan koettu ”luotettaviksi ja johdonmukaisiksi”.

Other [REDACTED] sources supported Gordiyevskiy's reporting. Perhaps the most important [REDACTED] information on the war scare became available in the spring of 1987. [REDACTED] a KGB computer model called VRYAN (meaning Sudden Nuclear Missile Attack), and how it was used as a tool to predict US strategic intentions in the early 1980's. At the same time, [REDACTED] the accompanying Pact-wide emphasis on collecting strategic intelligence against the US, including efforts to enhance illegal agent operations to detect US plans for a surprise nuclear attack. [REDACTED] the seemingly improbable, but apparently widespread, Soviet belief that the US leadership would attack first to a deeply-seated Soviet fear of foreign invasion.

KUVA 1. VRYAN:a kuvaillaan tässä kappaleessa tietokonemalliksi. Gordievskyn kertomaan luotetaan.⁶⁴

Gordievskyltä peräisin olevia tietoja tuettiin PFIAB raportin mukaan 1986 julkaistussa raportissa ”Warning of War in Europe”. Neuvostoliiton johtajien havaittu perspektiivi Yhdysvaltain kykyyn tai haluun tehdä first strike-isku, kuten Gordievsky oli kertonut, sai vahvistusta tässä deklassifoidussa raportissa.⁶⁵ Raportin mukaan seurauksena CIA muutti tai alensi (downgraded) Gordievskyn kertomaa ja uudelleen

⁶² PFIAB, 1990, s. 7.

⁶³ PFIAB, 1990, s. 34.

⁶⁴ PFIAB, 1990, s. 24.

⁶⁵ Kyseisessä asiakirjassa ei ole suoria viittauksia Able Archer 83:en. Kohta ”merkittävät tapahtumat ja kehityskulut”, joka on kaksi sivua pitkä ja hyvin todennäköisesti pitää sisällään viittauksen Able Archer 83:en, on redaktoitu kokonaisuudessaan. PFIAB:n kirjoittajat todennäköisesti käyttivät raporttia, josta ei oltu redaktoitu mitään pois. https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0001486834.pdf

julkaisi sen, jonka jälkeen tehty Washington Post:n uutisjuttu aiheesta perustui osittain muutetulle aineistolle.

Lisäksi Gordievskyn kuvailema tietokonejärjestelmä, jota käytettiin Operaatio RYAN:n tietojen analysointiin saatiin joko varastettua tai siitä saatiin lisää tiedustelutietoa. Raportissa tästä kertova lause on osittain redaktoitu, joten täyttä selvyyttä uuden tiedon luonteesta ei ole. Termejä VRYAN ja RYAN on käytetty toistensa synonyymeinä lähteissäni, tässä VRYAN:lla viitataan tietokonejärjestelmään tai malliin. Samassa kappaleessa tuetaan Gordievskyn kertomaa, mutta salatuin lähtein.⁶⁶ Mastnyn ja muiden uhkakuvaa kritisoineiden historioitsijoiden kirjoituksia luettuani pohdin, miksi he eivät huomioi tätä yksityiskohtaa.

Perrootsia ei ollut perehdytetty riittävästi Neuvostoliiton armeijan äkillisiin muutoksiin ja niiden syihin ja seurauksiin. Hän toteaa tämän itse ja War Scare-raportti vahvistaa käsityksen.⁶⁷

Tekstissä käytetyt sanamuodot ”it appears” ja ”may have been” kuvaavat sitä, kuinka tämäkään raportti, joka on oletettavasti kaiken tiedustelutiedon (myös edelleen nykypäivänä salaisen) nähneiden henkilöiden kasaama, ei väitä tilanteen olleen varmasti äärimmäinen läheltä piti tilanne. Tähän epävarmuuteen on tarttunut mm. Miles, joka käyttää sitä lähes lyömäaseen tavoin argumenttina sen puolesta, ettei mitään todellista uhkaa ollut.⁶⁸

⁶⁶PFIAB, 1990, s. 24.

⁶⁷PFIAB, 1990, s. 27–28.

⁶⁸Miles, 2004, s. 96.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tiedustelutietoon liittyy aina valtava määrä epävarmuutta. Tutkimuskirjallisuudesta paljastui välittömästi se, ettei tupla-agentti Oleg Gordievskyn kertomaa versiota tapahtumista pidetä luotettavana kaikkien historioitsijoiden toimesta. Aina historian tutkimuksessa läsnä olevan lähteiden totuudenmukaisuuteen liittyvän epävarmuuden lisäksi ei ole mahdollista edes lukea kaikkea olemassa olevaa lähdeaineistoa ja läh-teissä itsessään on suuria redaktoituja kohtia, jotka kontekstinsa vuoksi vaikuttavat merkittävil-tä. Tästä syystä en ole voinut välttää pohdiskelua ja jossittelua tätä tutkielmaa tehdessäni. Lisäksi oletan että se, mitä on deklassifioitu, on deklassifioitu syystä. Esimerkiksi sellaiset tiedot, jotka viittaavat edelleen hen-gissä olevien ja henkilöllisyytensä salassa pitäneiden tupla-agenttien henkilöllisyyteen ovat edelleen sa-laisia. Lähteinä käyttämäni tiedusteluraportit ovat Yhdysvaltain hallinnon alaisten toimijoiden kirjoitta-mia ja salaamia, joten on syytä olettaa, että Yhdysvallat huonoon valoon saattavat dokumentit pyritään salaamaan mahdollisimman pitkään. Deklassifointi, joka tapahtuu anomuksen kautta tarkoittaa sitä, että kyseistä tekstiä ei olisi deklassifioitu automaattisesti.

Palapelistä, joka valmiina kertoisi meille oliko Able Archer 83:n aiheuttama, Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön kokema uhkakuva todellinen, puuttuu palasia. Kaikkia näistä palasista ei tulla välttämättä ikinä saamaan selville. Venäjän tämänhetkinen tilanne ei lisää optimismia siitä, että KGB:n vanhat arkistot avattaisiin historian tutkijoille. Lohdukseni myös läpikäymäni tutkimuskirjallisuuden kirjoittajat jäivät epävarmaksi tietyistä asioista Able Archer 83:en liittyen ja myös lähteissäni törmäsin pohtivaan ja jopa jossittelevaan otteeseen.

Varmaa on se, että se miten Able Archer 83:sta ja siihen liittyneestä uhkakuva tai oletetusta sellaisesta keskusteltiin YV:n tiedusteluyhteisössä, muuttui huomattavasti. Muutos voi vaikuttaa osin radikaalilta, koska lähdemateriaalissa on valtavan pitkä ajallinen aukko. Aukosta huolimatta tätä muutosta Yhdysval-tain tiedusteluyhteisön sisällä voi selittää esimerkiksi sillä, että raportointi Able Archer 83:sta sai tiedus-telupalvelut huomaamaan analyysiensä vajavaisuuden ja yksipuoleisuuden.⁶⁹ Jo SNIE ja SNIE 2 raport-tien välillä tapahtui muutos: SNIE 2 raportissa käytettiin prosentteja kuvaamaan eri syy-seuraussuhteiden todennäköisyyttä. En pystynyt lähteilläni varmistamaan sitä, johtuiko muutos Able Archer 83:sta ja siihen liittyneestä tilanteesta, mutta se on vähintäänkin mahdollista.

Able Archer 83:en liittyvän tiedustelutiedon asettaminen aikajanelle helpottaa hahmottamaan Yhdysval-tain tiedusteluyhteisön sisällä tapahtunutta muutosta koetussa uhkakuva. Jo itse komentoharjoituksen

⁶⁹ PFIAB, 1990, s. 32.

ollessa käynnissä, raportoitiin tieto siitä, että Neuvostoliitto on nostanut valmiuttaan Itä-Saksassa ja esimerkiksi että siellä sijaitsevat ilmavoimat lastaavat aseita koneisiin. Tämä tieto välitettiin Yhdysvaltain tiedusteluyhteisössä komentoketjua ylöspäin ja sen yhteyteen lisättiin jo ensimmäisessä tietoa analysoivassa raportissa, eli lähteenä käyttämässäni NID-raportissa kommentti siitä, kuinka kyseessä on normaali valmiusharjoittelu.

Seuraavaksi SNIE-raportissa kerättiin enemmän tiedustelutietoa kattavammaksi raportiksi, jolloin muita Neuvostoliiton toimia huomioitiin myös, esimerkiksi ydinasevalmius ja jopa ennennäkemättömän laaja valmiudennosto. SNIE-raportissa näiden toimien havaittiin olevan erityisen poikkeuksellisia, ja että poikkeavaa toimintaa tulisi jatkossakin tarkkailla, mutta silti toimet koettiin niin, ettei syytä kasvaneeseen sodan tai ydinaseiskun uhkaan ole. Tähän liittyen on syytä huomata, että SNIE-raportin on myöhemmin tutkimuskirjallisuudessa arvioitu olleen tarkoituksella vähättelevä, esimerkiksi historioitsija Nate Jonesin mukaan.

Tiedusteluyhteisön sisällä tapahtui luonteessaan merkittävä, mutta silti lyhytaikaiseksi jäänyt muutos koetussa uhkakuvassa: CIA:n johtaja W.J. Casey herätteli tiedusteluyhteisön ylimpiä osia voimakasta retoriikkaa käyttäen, varoittaen kuinka Neuvostoliitto on osoittanut tyrmäävän määrän merkkejä valmistautumisesta voimatasapainon heilahtamiseen merkittävästi lännen puolelle ja jopa sotaan. Etenkin Neuvostoliiton armeijaa koskevien muutoksien suhteen voidaan nähdä Casey'n olleen huolissaan Able Archer 83:n aiheuttamasta reaktiosta, koska tämä muistio on vastaus Neuvostoliiton reaktiota vähättelevään SNIE-raporttiin. SNIE-raportin laatijat tyynnyttelivät Caseyä heti seuraavana päivänä vakuuttaen, ettei välittömän sodan uhkaa ole.

SNIE-raportin ja Casey'n vastineen seurauksena Neuvostoliiton poikkeavaa toimintaa ryhdyttiin tarkkailemaan aktiivisemmin ja tämän seurauksena laadittiin vielä toinen SNIE-raportti. Siinä eriteltiin eri syyseuraus-suhteiden todennäköisyyksiä prosenttein ilmoitettuna poiketen aiemmasta SNIE-raportista, mutta suoria viittauksia Able Archer 83:en ei löydy kummastakaan. Able Archer 83:a ei mainita ainakaan siitä syystä, että raporteilla ei haluttu pelästyttää eurooppalaisia NATO-liittolaisia ja mahdollisesti myös sen vuoksi, ettei Yhdysvaltain tiedusteluyhteisön sisällä oltu valmiita uskomaan yhtäkkiä kohonneeseen ydinsodan uhkaan.

Vuoden 1984 jälkeen Able Archer 83:sta ei löydy deklassifioituja tiedusteluraportteja lähteeksi seuraavan viiden vuoden ajalta. Yhdysvaltain tiedusteluyhteisö saattoi vaieta aiheesta, kunnes L.T. Perroots ryhtyi vaatimaan jonkinlaista lopputulosta Able Archer 83:n ja ns. ”War Scare”-n analyysille, jonka voi todeta olleen vajavaista. Tämän vajavaisuuden totesi myös Perrootsin ansiosta ja PFIAB:n toimesta laadittu kattavampi raportti aiheesta. PFIAB-raportissa todetaan Able Archer 83:n aikana ja jälkeen tehtyjen SNIE-

raporttien olevan riittämättömiä, liian varmoja kannoistaan ja liian mustavalkoisia mahdollisten syy-seuraussuhteiden kirjosta. Tällä tavoin Able Archer 83:n aiheuttama tapahtumasarja sai Yhdysvaltain tiedustelu-yhteisön kehittämään itseään ja kykyään analysoida tiedustelutietoa.

Sekä maailman geopoliittinen tilanne, että Yhdysvaltain sisäinen poliittinen tilanne olivat erilaiset näiden kahden tarkasteleman ajanjakson aikana. Reaganin aloittaessa presidenttinä kylmä sota oli jo alkanut kuumentumaan esimerkiksi Neuvostoliiton Afganistanin invaasion vuoksi ja hänen liennytysoikeutta ja Neuvostoliittoa vastustava retoriikkansa oli yksi syistä hänen voittoonsa vaaleissa. Hän jatkoi aggressiivista retoriikkaansa, sekä sen mukaista toimintaansa geopoliittisella näyttämöllä, kunnes ainakin Able Archer 83:n aiheuttama tilanne sai hänet pelästymään ja rauhoittamaan lähestymistapaansa Neuvostoliiton kanssa.

George H. W. Bush oli toiminut Reaganin varapresidenttinä hänen molemmat kautensa, sekä omasi pitkän historian Yhdysvaltain armeijan ja tiedustelu-yhteisön jäsenenä. Reaganin toisen kauden rauhallisempi, liennytysoikeuttaan nojaava ote ja Neuvostoliiton viimeiseksi jääneen johtajan Mihail Gorbatšovin tekemät uudistukset perestroika ja glasnost loivat Bushille otollisen tilanteen aloittaa presidenttinä. Hänen rauhaa tavoitteleva lähestymistapansa yhdessä Neuvostoliittolaisen kollegansa vastaavan tyylin kanssa edesauttoivat merkittävästi kylmän sodan rauhallisessa päättymisessä. Reagan on tavannut saada suuremman osan kunniaa kylmän sodan päättämisessä, joten on mahdollista, että Bush palasi Reaganin ensimmäisen kauden ”läheltä piti” tilanteeseen, todennäköisesti mahdollistaessaan PFIAB raportin luomisen, osoittaakseen ainakin oman hallintonsa aikaiselle tiedustelu-yhteisölle, sekä meille nykyhetken historioitsijoille paremmuuttaan.

On mahdotonta tietää tarkasti, kuinka hyvin aikamme suurvallat pystyvät tiedustelemaan toistensa tekoja ja aikeita. Sekä suurvaltojen, että vähemmän kansallisten tahojen toimesta tapahtuva misinformaation levittäminen alati vaikeuttaa todellisen ja merkityksellisen tiedon havaitsemista ja ymmärtämistä. Nykyaikanaan kontekstissa ei ole lainkaan kaukaa haettava, että massiivisella informaatio-sodankäynnin ja psykologisen sodankäynnin yhdistelmällä käynnistettävä hyökkäys voi saada aikaan sodan, joka voi eskaloitua nopeastikin. Samaan aikaan ydinasevallat uudistavat ydinasejärjestelmiään ja se aika, jona valtionpäämiehen tulee päättää, laukaiseeko hän ennaltaehkäisevän ”first strike” -iskun, lyhenee entisestään esimerkiksi hypersoonisten ohjusten kehityksen myötä. Vaistomainen tiedustelutietoon reagointi tuskin on kylmän sodan päättyessä kadonnut ilmiö.

6 LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

LÄHTEET

NATIONAL SECURITY ARCHIVE, The Able Archer Sourcebook, <https://nsarchive.gwu.edu/project/able-archer-83-sourcebook>, project directed by Nate Jones, luettu 17.1.2022

Casey, William, US/Soviet Tension, Muistio, 19.6.1984, alkuperäinen salaus Secret, deklassifioitu, National Security Archive, Washington, DC. <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB428/docs/8.US-Soviet%20Tensions.pdf>

“USSR-East Germany: Air Units Alerted,” National Intelligence Daily, 10.11.1983, Central Intelligence Agency, National Intelligence Council, Job 88T00528R: Policy Files (1982–1984), Box 1, Folder 1: VC/NIC Chron January–March 1984. alkuperäinen salaus Top Secret, deklassifioitu. <https://nsarchive.gwu.edu/document/21037-1-nid-ussr-east-germany-alert-11-10-83>

“Soviet Policy Toward the United States in 1984”, Special National Intelligence Estimate 11-9-84, Central Intelligence Agency, elokuu 1984, alkuperäinen salaus Top Secret, deklassifioitu. [https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB428/docs/11.SNIE%2011-9-84%20Soviet%20Pol-
icy%20Towards%20the%20US%20in%201984.pdf](https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB428/docs/11.SNIE%2011-9-84%20Soviet%20Policy%20Towards%20the%20US%20in%201984.pdf)

Implications of Recent Soviet Military Political Activities, 10.11.1984, Special National Intelligence Estimate, Central Intelligence Agency, alkuperäinen salaus Top Secret, deklassifioitu. [https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB428/docs/6.Implications%20of%20Recent%20So-
viet%20Military-Political%20Activities.pdf](https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB428/docs/6.Implications%20of%20Recent%20Soviet%20Military-Political%20Activities.pdf)

Ermarth, Fritz, McManis, David, “Contingency Talking Points on your Memo Entitled 'US-Soviet Tensions (dated 19 June 1984) for Meetings with Messieurs Shultz, Weinberger, and McFarlane”, National Intelligence Council, 20.6.1984, alkuperäinen salaus Secret, deklassifioitu. [https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB428/docs/9.Contingency%20Talk-
ing%20Points%20on%20your%20Memo.pdf](https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB428/docs/9.Contingency%20Talking%20Points%20on%20your%20Memo.pdf)

Fischer, Benjamin B., A Cold war Conundrum: The Soviet War Scare, CIA, 1997, deklassifioitu. [https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB426/docs/4.A%20Cold%20War%20Conundrum-Sep-
tember%201997.pdf](https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB426/docs/4.A%20Cold%20War%20Conundrum-September%201997.pdf)

Montgomery, Hugh, Information Memorandum Subject: SNIE 11-10-1984, Kirje George Schultzille, 28.5.1984, alkuperäinen salaus Top Secret, deklassifioitu. <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB428/docs/7.Subject%20SNIE%2011-10-1984.pdf>

Perroots, Leonard, "End of Tour Report Addendum," kirje, 1.1.1989, C/NIC (Ermarth) Chrons March 1989; Foreign Relations of the United States, 1981–1988, Volume IV, "Soviet Union," January 1983–March 1985, s. 1430-1434, deklassifioitu. <https://nsarchive.gwu.edu/document/21035-us-air-force-lt-gen-leonard-h-perroots-letter-end-tour-report-addendum-january-1989>

The Soviet "War Scare", Presidents Foreign Intelligence Advisory Board, 15.2.1990, alkuperäinen salaus Top Secret, deklassifioitu. <https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb533-The-Able-Archer-War-Scare-Declassified-PFIAB-Report-Released/2012-0238-MR.pdf>

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

DiCicco, Jonathan M., Fear, Loathing, and Cracks in Reagan's Mirror Images: Able Archer 83 and an American First Step toward Rapprochement in the Cold War, *Foreign policy analysis*, Vol.7 (3), s. 253–274, 2011.

Dujmovic, Nicholas, Reagan, Intelligence, Casey, and the CIA: A Reappraisal, *International Journal of Intelligence and Counter-Intelligence*, 26:1, s. 1–30, DOI: 10.1080/08850607.2013.732432, 2013.

Engel, J.A., A Better World . . . but Don't Get Carried Away: The Foreign Policy of George H. W. Bush Twenty Years On, *Diplomatic History*, 34(1), s. 25–46. DOI: 10.1111/j.1467-7709.2009.00831.x., 2010.

Fischer, Benjamin B., Anglo-American Intelligence and the Soviet War Scare: The Untold Story, *Intelligence and National Security*, 27:1, s. 75–92, 2012.

Fischer, Benjamin B., Scolding Intelligence: The PFIAB Report on the Soviet War Scare, *International Journal of Intelligence and Counter-Intelligence*, 31:1, s. 102–115, 2018.

Garthoff, Raymond L., Foreign Intelligence and the Historiography of the Cold War, *Journal of cold war studies*, 6.2, s. 21–56, 2004.

Jones, Nate, Able Archer War Scare "Potentially Disastrous", The Able Archer Sourcebook, National Security Archive, Washington, D.C, 2021. <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/aa83/2021-02-17/able-archer-war-scare-potentially-disastrous>

Jones, Nate, Countdown to declassification: Finding answers to a 1983 nuclear war scare, *Bulletin of the Atomic Scientists*, s. 47–57. DOI: 10.1177/0096340213508630, 2013.

Jones, Nate, National Security Archive Sues DIA for Able Archer 83 Document, *The Able Archer Sourcebook*, National Security Archive, Washington, D.C, 2019. <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/aa83/2019-02-28/national-security-archive-sues-dia-able-archer-83-document>

Jones, Nate, The 1983 War Scare: "The Last Paroxysm" of the Cold War Part I, *The Able Archer Sourcebook*, National Security Archive, Washington, D.C, 2013a. https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB426/#_ftn3

Jones, Nate, The 1983 War Scare: "The Last Paroxysm" of the Cold War Part II, *The Able Archer Sourcebook*, National Security Archive, Washington, D.C, 2013b. <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB427/>

Jones, Nate, The 1983 War Scare: "The Last Paroxysm" of the Cold War Part III, *The Able Archer Sourcebook*, National Security Archive, Washington, D.C, 2013c.

Jones, Nate, Why The Key Able Archer 83 Report Should Be Released Under UK FOIA, *Unredacted*, National Security Archive, Washington, D.C, 2015. <https://unredacted.com/2015/11/18/why-the-key-able-archer-83-report-should-be-released-under-uk-foia/>

Miles, Simon, The War Scare That Wasn't - Able Archer 83 and the Myths of the Second Cold War, *Journal of Cold War Studies*, s. 86–118, 2020.

Painter, David, *The Rise and Fall of the Second Cold War, 1981–91*, The Cold War. Routledge, s. 105–121, 1999.

Sulick, Michael J., Guide to Study of Intelligence - Intelligence in the Cold War, *The Intelligencer*, *Journal of U.S. Intelligence Studies*, Volume 21, Number 1, Winter 2014–15, s. 47, 2015.